

XIX. CU YÜZYILIN SONLARINDAN İTİBAREN, TÜRKİYE'DE MUKAYESELİ HUKUKUN GELİŞMESİ VE MUKAYESELİ ARAŞTIRMALARIN BUGÜNKÜ DURUMU*

Yazan :
Prof. Dr. Hüseyin Nail KUBALI

Çeviren :
Doç. Dr. Özer SELİÇİ

İÇİNDEKİLER

Giriş

I — Türk Hukukunun gelişimi

- A. İslâm Hukuku devri
- B. İslâm - Batı Hukuku devri
- C. Lâyık - Batı Hukuku Devri

II — Hukuk öğretiminin ve özellikle Mukayeseli Hukuk öğretiminin gelişmesi

- A. Genel olarak Hukuk öğretimi
- B. Özel olarak Mukayeseli Hukuk öğretimi
 - 1. İsviçre Medenî Kanununun iktibasından önce
 - 2. İsviçre Medenî Kanununun iktibasından sonra

III — Mukayeseli Hukuk teşkilât ve faaliyeti

- A. Mukayeseli Hukuk teşekkülleri
 - 1. İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü
 - 2. Mukayeseli Hukuk cemiyeti
 - 3. Ankara Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Enstitüsü
 - 4. Türk Hukuk Kurumu
- B. Mukayeseli Hukuk Faaliyeti
 - 1. İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü faaliyeti
 - 2. Diğer teşekküllerin faaliyeti

IV — Mukayeseli araştırmaların bugünkü durumu

* Bu makale Fransız "Mukayeseli Mevzuat Derneği" nin Yüzüncü Kuruluş Yıldönümü münasebetiyle, adı geçen Dernek tarafından "Dün-

G İ R İ Ő

“Société de la Législation Comparée” (Mukayeseli Mevzuat Cemiyeti) nin kuruluşunun yüzüncü yıldönümü münasebetiyle hazırlanıp yüzüncü yılına ithaf olunan ortak eserin ikinci cildinde yer alacak bu makale ile Türkiye’de 19. yüzyılın sonlarından günümüze kadar mukayeseli hukuk gelişmesinin kısa bir bilânçosunu vermeyi istiyorum.

Bunu gerçekleştirmek üzere, önce Türkiye’de mukayeseli hukukun gelişmesinin iyi anlaşılması için incelenmesi zarurî olan Türk Hukukunun gelişmesini geniş hatları ile hatırlatacağız; sonra da bu gelişmenin bütününü hakkında bir fikir vermek için hukuk ve özellikle mukayeseli hukuk öğretimini, Mukayeseli Hukuk teşkilât ve faaliyeti ve Türkiye’de Mukayeseli araştırmaların bugünkü durumunu incelemeye çalışacağız.

Bu görevi yerine getirmeye gayret ederken, Société de la Législation Comparée gibi yalnız Fransız Hukuk ilminin değil, fakat genel olarak bütün hukuk ilminin iftihar ettiği büyük bir bilim kurumunun yüzüncü kuruluş yıldönümüne armağan edilen ortak esere mütevazî bir katkıda bulunmak imtiyazına sahip olmaktan zevk duymaktayız.

I — TÜRK HUKUKUNUN GELİŞİMİ

Muhakkak ki, bir ülkenin hukukunun gelişmesi ile Mukayeseli Hukukun gelişmesi arasında sıkı bir rabîta vardır. Türkiye açısından bu durum çok daha belirgindir; zira Türkiye’de Mukayeseli Hukukun doğması ve gelişmesi diğer herhangi bir ülkede olduğundan daha fazla, özel hattâ orijinal çizgiler ihtiva eden bir Hukukun gelişmesinin kuvvetli damgasını taşır. Bu yüzdendir ki, önce bu gelişme üzerinde durmayı zarurî görüyoruz.

yada Mukayeseli Hukukun Yüz Yılı” adı altında yayınlanan kollektif eserden alınmıştır (Livre du Centenaire de la Société de législation comparée, t. II, sh. 545 vd.).

Aynı vesile ile Paris’te 1969 Ekiminde “Milletlerarası Mukayeseli Hukuk Haftası tertip edilmiş, çeşitli memleketlerden tanınmış mukayeseli hukukçuların katıldığı bu toplantıya Enstitümüz Direktörü Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı da dâvet edilmiştir. Profesörün bu milletlerarası Haftanın 15 Ekim’de yapılan kapanış toplantısındaki ilginç konuşmasını da, makaleyi tamamlayıcı niteliğinden dolayı, yayınlamayı uygun bulduk.

Toplumların, tarihlerinin belirli bir devrinde, bu devrin ve tarihinin maddî ve manevî faktörlerinin bir muhassalasından ibaret olan dünya görüşünün sembolü olarak kendilerini cezbeden hukuk fikri, aynı toplumların genel gelişmesinin dayanağı ve itici kuvvetlerinden biridir. Türk toplumunun varmak istediği ve 150 yıldan daha fazla bir süredenberi seçkinlerinde gitgide daha keskin bir biçimde bilinçlenen hukuk fikri, adalet idealinde aynı olsa da, kaynak ve tezahüründe tamamen farklı bir dünya görüşünü sembolize ediyordu. Gerçekten Türk Hukukunun yasa- ma, yargı ve doktrin açısından gelişmesini, dinî ve doğulu nitelikteki bir hukuk fikrinden yavaş, fakat kesilmeden devamlı olarak lââyık ve batılı bir hukuk fikrine geçiş belirlemiştir. Bu gelişme aşağıdaki üç devreyi geçirmiştir :

A. İslâm Hukuku devri :

Bu devir Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu, XIII. yüzyıldan, hattâ bir Türk İmparatorluğu olan Anadolu Selçukluları İmparatorluğuna kadar geriye gidilecek olursa, XII. yüzyıldan başlar ve XIX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanır.

Bu devrede Hanefi İslâm Hukuku yürürlükte idi. Bununla beraber özel hukukun ve özellikle kamu hukukunun bazı ilişkileri bir taraftan örf ve âdetle diğer taraftan Kanunname adı altında toplanan Sultanın emirleriyle düzenlenmekte idi. Kanunnameler daha çok Anayasa, idare ve askerî teşkilât ve arazi rejimi ve bazı ceza ve malî konulara ilişkindir. Bazen Şeriata aykırı düşen bu kuralları, şeriat kuralları ile az çok bağdaştıracak bir izah tarzı bulmak için kazaî ve ilmî bir yorum gayreti gerekiyordu. Böylece bu devrede hukukî düzen, temelde, dinî (İslâm) hukukuna dayanıyor ve bir çeşit ikili bir sistem arz ediyordu; zira milletlerarası kapsamlı bir dinî hukuk ile devamlı büyüyen ve dinî ve etnik azınlıkların hukuklarına saygılı bir İmparatorluğun özel şartlarının orijinal bir ürünü olan millî ve örf ve âdete dayanan hukuk bir arada yaşıyordu.

B. İslâm - Batı Hukuku devri :

Türkiye'nin batı etkisine açılmaya başladığı XVIII. yüzyılın son çeyreğinde nüve halinde mevcut olan bu uzun geçiş devri, fiilen, 3 Kasım 1839 da Gülhane Hatt - ı Hümayunu ile resmen ilân edilen "Tanzimat" reformlarıyla başlar ve Cumhuriyetin kuruluşuna (1923), daha doğru olarak İsv. M.K. iktibas tarihi olan 1926 ya kadar uzanır. Bu devrin hâkim

karakterini, sürekli olarak, bir taraftan modern anlamda bir hukuk devleti kurmak, diğer taraftan memleketin ilerlemesini sağlamak, daha doğrusu İmparatorluğu çöküşten kurtarmak için Türk hukuk kurumlarını lâ-yıklaştırma ve daha çok batılaştırma çabaları teşkil etmektedir.

Bu devrin başlangıcından itibaren reformcu iki akım dikkatimizi çekmektedir: Birincisi, ılımlı olanı, Adliye Vekili ve Mecelle hazırlık komisyonu başkanı Cevdet Paşa (1822 - 1845) tarafından temsil olunuyor, konservatizm veya gelenekçilikle modernizmi bağdaştırmaya çalışıyordu; zira bu akım, islâm hukukunun ve bu hukuka uyan Türk geleneklerini muhafaza etmenin gereğine inanıyor, bununla birlikte, sadece teferuatta yapılacak bazı değişikliklerle eski kuralların, zamanın gereklerine uydurulmasının uygun olacağını da kabul ediyordu. 1859 tarihli Mecelle² ve 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi³ önemli iki kanunlaştırma olarak bu hususta iki orijinal örnek teşkil eder. Bu devirde, İslâm Hukuku prensiplerine uygun, özellikle şekil bakımından Avrupa örneklerine göre az veya çok reformcu veya bunlardan iktibas edilmiş, İslâm Türk geleneklerine saygılı Kanun ve Kodlar bu ılımlı akımın eseridir.

1 Bkz. Hüseyin Nail Kubalı, A.I.S.J. tarafından 1956 da Barselona'da düzenlenen birinci milletlerarası kongreye sunulan "Türkiye'de hukuk öğretimi" konulu raporun özeti, Revista del Instituto de Derecho Comparado, N. 8 - 9, Ocak - Aralık 1957, Barselona

2 Mecelle, genel prensiplere, bazı kişi haklarına, borçlara ve aynî haklara ilişkin hükümler ile medenî usule ilişkin bazı kurallar ihtiva ediyordu. Nikâh ve Miras bu kanunun dışında bırakılmıştı. Şeriatın en konservatif alanına giren aile hukuku Mecellenin dışında bırakılmış ve 1917 de bir kararname ile düzenlenmişti. Bu kararname temelinde İslâm Hukukuna bağlı kalmakla beraber, şekil bakımından kadına nisbî bir eşitlik sağlayarak, evlenme ve boşanma konusunda bazı yenilikler getirmişti. Kararname, hıristiyan ve museviler için de özel hükümler taşıyor ve aynı hukuk mahkemelerine, din ve ırk ayırımı gözetmeksizin bütün aile hukukundan odğan ihtilâflara bakma yetkisi tanıyordu. Bir lâ-yıklaştırma eğilimi gösteren bu kanun uygulanmamış ve 1919 da ilga edilmiştir.

3 Arazi kanunnamesi, sadece, doğrudan doğruya özel mülkiyete konu olmayan araziye ilişkin hükümler ihtiva ediyordu. Bu araziler dört kategoride toplanmışlardı ve Padişahın kanunnameleri ile örf ve âdet kurallarına bağlı kalıyordu. Bu prensibe saygı gösteren kanun özel mülkiyeti kapsamı dışında bırakıyor ve yalnız özel mülkiyete konu olmayan arazi'ere ilişkin dağınık kuralları kanunlaştırıyordu. Bu yüzden, kanun millî karakterde bir kanunlaştırma eseri olarak nitelendirilmeye lâyıktır. Bkz. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Kanunlaştırma hareketleri ve Tanzimat, müşterek eser, 1940, s. 139 ve Ömer Lütfü Barkan, ibid., s. 321 vd.

Sadrazam Ali Paşanın (1814 - 1871) temsil ettiği radikal olan ikinci akım ise iç, belki de daha çok dış etkenlerle kendiliğinden oluşmuş zecrî bir tarihî gelişmenin sonucundan başka birşey değildir; bu akım, İslâm hukukunun, uyulmasında mutlak zaruret bulunan kısmı saklı kalmak kaydı ile, batı hukukunun tamamen iktibas edilmesi taraftarı idi. Ali Paşa tarafından övgüye lâyık görülen Fransız Medenî Kanununun hiç olmazsa karma mahkemelerde uygulanmak üzere aşağı yukarı tamamen iktibasî fikri bunun çarpıcı bir örneğidir. Fakat bu radikal akımın zamanla kuvvetlenmesine rağmen, 1926 ya kadar fiilen etkili olabildiği saha, 1839 Tanzimat fermanı ile ilân edilip, 1856 Islahat fermanı ile teyid olunarak dinî azınlıklara da teşmil olunan eşitlik prensibine göre, Osmanlı tebası arasında din ve ırk ayırımı olmaksızın yürürlüğe konan hukukî düzenlemelerdir. Kaynağı tamamen batılı olan veya batıdan — daha çok Fransız kaynaklarından — mülhem, Hükûmet, idare ve adalet teşkilâtı ile ceza, Ticaret ve usul Hukukuna ilişkin bir seri kanunlaştırma hareketi bu radikal akımın eseridir.

Böylece bu devrede iki çeşit Kanun görmekteyiz : Birinci çeşit, Mecelle ve Arazi Kanunnamesi gibi Kanunlar, asıl anlamdaki Kanunlaştırmanın eseridir; ikinci çeşit kanunlaştırma ise, daha ziyade Türk pozitif hukuk ve öğretisinin ikinci derecede payı olan iktibas eseridir. Fakat Türkiye'deki Kanunlaştırmanın karakteri ne olursa olsun, etkenlerin Avrupa'daki Kanunlaştırmalarda etkili olanlardan farklı olduğu şüphesizdir. Bu hususta, daha çok, düzen, kanun önünde eşitlik, hukukî güven ihtiyacı ile sosyal, iktisadî ve siyasî şartların tazyiki altında duyulan modernizm ihtiyacı etken olmuştur⁴.

Bu devrede, ilk devredeki ikiliğin yerini zıt karakterdeki bir ikiliğin aldığını görüyoruz; zira bu devrede, dinî hukuk ile, Avrupa Kodlarının iktibasî yoluyla giren, kaynağı yabancı ve batılı lâyık Hukuk, —1810 Fransız ceza kanunu model alınarak hazırlanan, fakat bir çok değişikliklerle kabul edilen 1858 tarihli ceza kanunu, 1808 tarihli Fransız ceza muhakemesi kanununa dayanan 1880 tarihli ceza muhakemesi usulü kanunu, 1807 tarihli Fransız ticaret kanunundan hükümlerinin büyük bir kısmı alınan 1850 tarihli Ticaret Kanunu, Fransız Deniz ticaret Kanununa dayanan ve eklektik bir karakteri olan 1864 tarihli deniz ticareti kanunu, 1807 tarihli Fransız Medenî Usul Kanununu model alan 1881 tarihli Medenî Usul Kanunu gibi — birarada carî idi.

4 Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Les facteurs de codification dans l'Empire ottoman, Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul, C. XI, N. 16 - 17, s. 21 vd.

C. Layik - Batı Hukuku devri

Türk hukukunun gelişmesi bu üçüncü devre ile kesin bir safhaya girmektedir. Cumhuriyetin Kurulması (1923) ve bunu takiben Atatürk reformları ile açılan bu devre şemasını çizdiğimiz gelişmenin kaçınılmaz bir sonucudur. Fakat Atatürk'ün gerçekleştirdiği reformlar daha önceki devrelerdekinden açıkça farklıdır. Önceki reformlar, hiç olmazsa tümü itibarile, ancak, eski ile yeni, dinî ile lââyık olan, Doğu ile batı arasında bir uzlaştırma idi. Bunlar, netice itibariyle bünyelerine oportünizm ve sathîlik taşıyorlardı. Bu yüzdendir ki, devam etmesi imkânsız olan bir ikili rekabet yaratılmıştı; ancak bu reformların gerçekleştirildikleri hal ve şartlar gözönünde tutulursa bu durum kaçınılmaz bir sonuçtur.

Buna karşılık, Atatürk reformları, bir uzlaştırmaya, bir zıt ikiliğe göz yummayan, batı medeniyetini bölünmez bir bütün olarak alan bir dünya görüşünün ifadesidir. Bu dünya görüşünde, ancak tüm bir batıcılık, insalcıl ülkülerle bezenmiş bir milliyetçilikle bağdaşabilir ve gelişmek ve çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak için vazgeçilmez bir şart teşkil eder. Esasen Atatürk devriminin varlık sebebi de buradadır. Türkiye açısından tam bir batılılaşma, radikal bir layiklik olmadan mümkün olamayacağına göre, bu devredeki bütün reformların amacı, XIX. yüzyılda başlayan layiklik sürecini, belirlenen medefe, yâni sosyal ve siyasî kurumlar kadar duygu ve düşünme suretlerini de lââyikleştirmiş bir toplum olmaya en kısa zamanda varmak için hızlandırmak olmuştur. Rasyonalist, hatta pozitivist, pragmatik bir ruhla çevrili, Atatürk'ün kişiliğinde varolan ve onun etrafındaki aydınlar tarafından paylaşılan bu dünya görüşünün en mükemmel ifadesi buradadır.

Meşrutiyetin kaldırılması ve Cumhuriyetin kurulması (1923), Medreselerin kapatılması, Halifeliğin lâğvı (1924), lââyık öğretimde teklik prensibi (1924), şer'î mahkemelerin kaldırılması (1925), tekkelerin kapatılması (1925) ve nihayet İsviçre Medenî Kanunu ile Borçlar Kanunununun iktibasası (1926), Kemal Atatürk'ün pozitif düşüncesinin emrettiği bir radikal lââyikleştirmenin safhaları olmuştur. Bütün bu reformların son noktası, İslâm dinine devlet dini vasfını tanıyan 1924 Anayasasının 2 nci maddesi hükmününün 1928 de ilga edilmesi olacaktır.

Bu devrimci reformlar arasında, yabancı hukukçuları en fazla meşgul edeni, şüphesiz İsviçre Medenî Kanununun, kanunî mal rejimi, ayrılık süresi, rüşt yaşı ve evlenme yaşına ilişkin bazı değişiklikler dışında tümü olarak kabulü olmuştur. Bunun sebebi, hukukî düzenin bütünlüğünü gerçekleştirmesi ve Türk hukukunun, o zamana kadar, İslâm hukuku sis-

teminin yıkılmaz kaleleri olarak kabul edilen aile ve miras hukukunda dini hukuku tamamen bertaraf ederek islâm hukukundan Roma - Cermei hukukuna geçmiş olmasıdır. Bu, gerçekten, bir kanunun, kaynağı olan memleketinden tamamen farklı bir yabancı sahaya aşılması idi. Bunun içindir ki, başlangıçta, yabancı gözlemcilerin çoğunda tecessüs kadar şüphe de doğurmuştur. Bunlar İsviçre Medenî Kanununun tüm olarak kabulünü, ağır sonuçlar yaratabilecek anormal bir olay olarak görmüşlerdir; zira bu iktibas, onlarca, Türk halkının geçmişle mutlak bir kopmasını teşkil ediyor, asırlarca islâm kanunlarının en kesin koruyucusu olan bir devletin dinle yoğrulmuş halkına zorla kabul ettiriliyordu.

Halbuki bu biçim düşünme tam doğru sayılamazdı; çünkü İsviçre Medenî Kanununun kabulü, zannedildiği gibi bir hukuk sisteminden birdenbire diğerine geçiş değildir. Terimin dar anlamıyla bir gerçek devrimci karakter taşımamaktadır. Hukukun çeşitli alanlarında yapılan birçok iktibasların bütünü içinde, İsviçre Medenî Kanununun iktibas, ağır ve gecikmiş, fakat kesintisiz süren 150 yıllık bir gelişmenin son halkasını teşkil etmektedir.

Diğer bir vesile ile⁵ belirttiğim gibi, Türk hukukunun lâyük gelişmesini belirleyen çeşitli sebepler arasında ikisi özellikle dikkate değer. Bu sebeplerden birincisi İslâm dini ile islâm hukukunun birbirinden ayrılmazlık niteliğine, ikincisi ise, Türk halkının, millî özelliklerine ilişkindir. Birinci halde şu tarihî gerçek gözönünde tutulmalıdır: İslâm Hukuku, tıpkı kaynağı islâm dini gibi, insan faaliyetini en ufak ayrıntılarına kadar düzenleme eğilimine rağmen ve esasen de bu eğilimi dolayısıyla, liberal ve realist ruhunu yitirmeye başladığı X. asırdan itibaren gitgide, hukuk düzeni olarak geçerliliğini değilse bile, herhalde etkisini kaybetme durumunda kalmış ve sonunda gerçek bir hareketsizlik içinde donmuştur. Bu durum İslâm ülkelerinde ve özellikle Türkiye'de, teorik islâm hukuku ile fiilen uygulanan hukuk arasında gittikçe büyüyen bir çatlak meydana getirmiştir.

İkinci halde, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Türkiye'de yüzyıllardanberi kaynağı din olan teorik ve ideal hukukun yanında ve bazen bununla açıkça çatışan kendiliğinden oluşmuş layik ve millî karakterde bir hukukun varlığını unutmamak gerekir. Kısaca, Atatürk devrimi bu lâyük gelişmenin kaçınılmaz ve göze çarpıcı bir sonucu olup emsalsiz

5 Hüseyin Nail Kubalı, Les facteurs déterminants de la réception en Turquie et leur portée respective. Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul, N. 16 - 17, 1956, s. 44 vd.

radikal reformların gerçekleştirilmesi, İsviçre Medenî Kanununu iktibas ve millî, lâyük ve cumhuriyetçi bir devletin kurulmasında yapılan şey esasen dinî hukukun payı azalan carî hukuk düzeninin devamına son vermek olmuştur.

Fakat bu İsviçre Medenî Kanununun tüm olarak iktibasının hiç problem doğurmadığı anlamına gelmez. Esasen hangi ülkede olursa olsun, hatta aynı hukuk sistemini benimsemiş ülkelerde dahi, küllî bir iktibas çözülmesi gerekli problemler, tasfiyesi gerekli güçlükler doğurabilir⁶. Bu durum bir taraftan iktibas edilen kanunlardaki reformculuk ile sosyal gerçekteki tutuculuk arasındaki çatışmadan, veyahut da, bana göre, toplumların tâbi oldukları atalet kanunu dolayısıyla ortaya çıkmakta, diğer taraftan ise, toplumların bugün birbirleriyle olan karşılıklı ilişki ve bağılıkları artmış olmasına rağmen, bunların maddî ve manevî şartlarındaki bağdaşmaz çeşitlilikten doğmaktadır.

Türkiye için de, geçirdiği bütün değişikliklere rağmen, tarihî gelenekleri ve millî heyecanı ile bağdaşmaz bazı özelliklerin varlığı tabii olup bir yabancı hukuk sisteminin tüm olarak iktibasının problemler doğurması anlaşılabilir bir durumdur. Bununla beraber, hemen ilâve edelim ki, Türk halkının pragmatik ve gerçekçi karakterinden dolayı yeni kanunun ortaya attığı problemlerde dinin payı zannedildiği kadar büyük değildir.

Bu problemlerin bir kısmı sonradan (yasama yoluyla) çözümlenmiştir. Örnek olarak soyadına ve miras hukukuna, aynî haklara, vakıflara ve evlenme yaşına ilişkin bazı hükümlerde durum budur. Türk kanun koyucunun, daha çok, özellikle köylü yurttaşların kanunun aradığı formalitelere uymamaları yüzünden medenî evlenme ve boşanmaya müdahale etmesi gerekmiştir. Geleneksel biçimde yapılan evlenmeler, tek taraflı red (boşanma) ve zannedildiği kadar yaygın olmayan poligami, Türkiye'de elvilik dışı çocuklar sorununu ortaya çıkarmıştır; bu durum karşısında kanun koyucu nesebin düzeltilmesi hakkında müteaddid kanunlar çıkarmak mecburiyetinde kalmıştır; bununla birlikte mevcut olan bir evliliğe rağmen yapılan ikinci evlilikleri geçerli olarak tanımamıştır.

6 Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, De certains problèmes provenant de la réception du Code civil Suisse en Turquie, Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul, N. 6, 1956, s. 99.

Halûk Tandoğan, L'influence des codes occidentaux sur le droit privé turc, en particulier la réception du code civil suisse en Turquie Türk özel hukukuna batı kanunlarının tesirleri, özellikle İsviçre Medenî Kanununun Türkiye'de iktibas, Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XXII - XXIII, 1965 - 1966, s. 417.

Türk içtihadı da kendi bakımından Medenî Kanunun bazı boşluklarını doldurmak istemiştir. Örnek olarak yargıtay, kanunda bir boşluk olduğunu kabul ederek, büyük anne ve büyük babalara torunları ile şahsi ilişki kurma hakkı tanımıştır; halbuki İsviçre içtihadları, büyük anne ve babaların ziyaret hakkını reddetmektedir. Aynı şekilde Yargıtay tapu siciline kayıtlı olmayan gayrimenkuller üzerindeki zilyedliği aynı hak olarak vasıflandırarak kanunda mevcut olmayan bir kural koymuş ve böylece zilyedliğin ivazlı veya ivazsız veya miras yolu ile devri imkânını bahsetmiştir. Bundan başka Medenî Kanunun bazı hükümlerinin uygulama alanı bulamadıkları veya çok ender olarak uygulanabildikleri işaret edilmeye değer bir husustur. Örnek olarak aile malları rejimlerinde — aile vakıfları, aile yurtları, vesayet organı olarak aile meclisi gibi — durum böyledir.

Bu son devirde de, bir seri başka kanunlar yapılarak bir önceki devrin iktibas hareketi devam ettirilmektedir; örnek olarak 1926 tarihli Ceza Kanunu, 1929 tarihli Ceza Usulü Muhakemeleri Kanunu, 1926 ve 1957 tarihli Ticaret Kanunları, 1929 tarihli Deniz Ticaret Kanunu, 1927 tarihli Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, 1964 de İsviçre federal icra-ıflâs kanunun yerini alan orijinal bir İcra İflâs Kanunu gibi.

Fakat bu devrin iktibasları XIX. yüzyıldakilerden aşağıdaki çizgilerle ayrılırlar :

a) Fransız doktrininin üstünlüğü sürmekle birlikte, yeni iktibaslar artık münhasır ve güçlü bir Fransız izi taşımazlar; b) Yeni iktibaslar Alman, İtalyan ve hattâ Anglo - Sakson kaynaklarına dayanan eklektik bir karakter taşırlar; c) yalnız yabancı örneklere dayanmayıp, aynı zamanda Türk hukuk uygulaması ve tecrübeleri ile Türkiye'nin sosyal ve siyasî yapısını temel alırlar; d) sonuç olarak, yeni iktibaslar az veya çok orijinal çizgiler taşır ve daha çok millî bir karakter arzeder. Bu devrin kanunlarında millî karakterin hâkim olması, tâbir caizse, Atatürk devriminin sürükleyici fikri olan insancıl milliyetçiliğin tabii bir sonucudur.

1960 devrimi ve yeni İtalyan ve özellikle Alman Anayasalarından geniş surette ilham alan, 1950 den 1960'a kadar giden dönemin talihsiz tecrübesi bilincini taşıyan ve Türk toplumunun yeni sosyo - ekonomik ihtiyaçlarını bilen 1961 Anayasası, Türk Hukukunun gelişmesini, milliyetçi kuvvet fikrine sosyal adalet fikrini de katarak canlandırmıştır. Gerçekten 1961 Anayasası "Türkiye Cumhuriyeti millî demokratik lâyıf ve sosyal bir hukuk devletidir" demektedir. Klâsik hale gelmiş olan bütün iktisadî ve sosyal hakları garanti altına almakta ve "iktisadî ve sosyal hayat ada-

lete, tam çalışma esasına ve herkes için haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlaması amacına göre düzenlenir” (md. 41) hükmüne yer vermektedir.

1960 devriminin, Atatürk devriminin garanti ve devamı olan ve 1961 Anayasasına hâkim olan bu devrimin ruhu, bundan böyle Türk halkının geleceğine ve Türk hukukunun gelişmesine hâkim olacaktır; bu hukuk da ikinci dünya savaşından sonra, tıpkı başka yerlerde olduğu gibi, insan topluluklarının, yalnız millî bağımsızlık ve özgürlüklerinin bilincine değil, inkâr edilemeyecek kadar çarpıcı iktisadî ve sosyal gerçeklerin bilincine varmaya başladığı daha üstün bir yapıya sahip yeni bir toplumun ürününden başka birşey değildir⁷. İkinci dünya savaşından beri Türkiye’de değişik nev’ilerle kuvvet kazanan sosyalist düşüncenin bu gelişmede payı olduğu açıktır⁸.

Kısaca belirttiğimiz Türk hukukunun gelişme çizgisi ve karakteristiklerine dayanarak, Türkiye’de XIX. yüzyılın ilk yarısındanberi, pek metodik olmadan, fakat kesintisiz olarak oluşan yabancı kaynaklı pozitif hukuk üst yapısının millî alt yapıya şu veya bu şekilde uyabildiğini ileri sürmek hakkımızdır; bu millî alt yapı da derin değişikliklerine rağmen şüphesiz önüne geçilemeyecek bir tarihî akıma dayanmaktadır. Mukayeseli Hukuk açısından; bu yapıların karşılıklı etkilerinin ne olduğunu ve iktibas olayının millî şuurda alıştırmaya ve bilgi vasıtası olma karakterini kaybederek bir sentez etkeni ve unsuru haline gelirken, medeniyetin değişik etkenleri arasında oluşan sentezin değerinin nasıl tezahür ettiğini bilmek merakı muciptir⁹. Aynı sebepten iktibas olayını yön verdiği Türk hukukunun gelişmesi, orijinallik ve başarısı dolayısıyla, hukukun birleştirilmesi için harcanan çabalara cesaret verecek niteliktedir.

7 Hüseyin Nail Kubalı, “Les traits dominants de la constitution de la seconde Republique, Revue internationale de droit comparé, N. 4, 1965, s. 855 vd.

8 1960 Devriminden sonra, 1961 Anayasası ile kabul edilen sosyal devlet ve sosyal adalet prensiplerine uygun olarak yayınlanan en önemli sosyal ve iktisadî mevzuat arasında örnek olarak şu kanunları sayalım: 1936 tarihli iş kanununun yerini alan 1967 tarihli iş kanunu, 1954 tarihli Deniz İş Kanununun yerini alan 1967 tarihli Deniz İş Kanunu, 1965 tarihli Devlet Memurları Sendikaları Kanunu, 1963 tarihli Sendikalar Kanunu, 1963 tarihli Toplu İş Sözleşmeleri, Grev ve Lokavt Kanunu ve 1964 tarihli Sosyal Sigortalar Kanunu.

9 Hüseyin Nail Kubalı, Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul, 1951 tarihli birinci sayısının önsözü.

II — HUKUK ÖĞRETİMİNİN VE ÖZELLİKLE MUKAYESELİ HUKUK ÖĞRETİMİNİN GELİŞMESİ

Bu kısımda, hukuk gelişmesine bağlı olan hukuk öğretiminin genel olarak gelişme safhalarını belirledikten sonra, mukayeseli hukuk öğretiminin gelişmesini biraz daha ayrıntılı olarak tetkik edeceğiz.

A. Genel olarak Hukuk öğretimi :

İslâm Hukukunun ilk devresinde Medreselerde tamamen istidlâl ve kazüistik metoda göre yapılan hukuk öğretiminin konusu yalnız Fıkıh yani “insanın hak ve borçları ile tanınması” idi. Bu tanıma bir taraftan dört temel kaynaktan — Kur'an, Sünnet, Kıyas ve İcmaî Ümmet — hukuk kuralları kazanma metodunu açıklayan hukuk teorisinden (Usul-u fıkıh) ve diğer taraftan islâmî mevzuatın kurucu unsurları olan imam ve dinî amel, evlilik ve aile, ticarî ve adî alışveriş ve cezaî fiillere ilişkin kuralları tetkik eden hukuk uygulamalarını (Fürui fikh) ihtiva ediyordu. Miras Hukuku (Feraiz) ayrı bir kısım teşkil ediyordu.

Konusunun niteliği ve otoriter metodu icabı tipik skolâstik olan bu öğretim, lâyıık ve millî hukuku, toplumun canlı gerçeklerini uğraşı alanı dışında bırakıyordu.

İslâm - Batı Hukukunun ikinci devresinde, hukuk öğretimi, hukuk düzeninde mevcut olan ikiliğin doğurduğu ihtiyaçlara cevap vermeyi amaç ediniyordu. Gerçekten gitgide batı hukukunun iktibas edilmesi, iktibas edilen yeni kanunların etkisini sağlamak için gerekli uygun tedbirlerin alınması lüzumunu ortaya çıkarmıştı. Bu düşünce içinde alınacak ilk tedbir, yeni kanunları uygulayacak olanlara gerekli yeteneği sağlamak olmalı idi. Başlangıç olarak, 1870 de, yeni kanunları uygulamaya alıştırmak üzere hâkimler ve bazı memurlar için Adliye vekâletinde “mevzuat kursları” açıldı. Fakat ortaya çıkan gerçek problem, İmparatorluğun idarî, hukukî, siyasî bünyesinin gittikçe lâyııklaştırılması ve batılılaştırılması dolayısıyla gerekli olan gerçek kültür seferberliğini icra etmekte. Bu seferberlikte öğretim reformu ilk sırayı işgal etmeliydi. Bunun için.

10 Osman Nuri Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, C. 3. İstanbul 1929, s. 41. Cemil Bilsel, İstanbul Üniversitesi tarihi, İstanbul 1943, Ebulûla Mardin, Hukuk müessesesinin tarihi, İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, N. 11 - 12, 1922.

herşeyden önce, Medrese öğretimini lââyık kurumlara devretmek ve bunları yeni ihtiyaçları karşılamaya yeterli teşkilât, personel, program ve metodlarla techiz etmek gerekliydi.

Gerçekten 1844 den itibaren, avrupaî tarzda bir üniversite kurulmasına teşebbüs edildi. Fakat bu teşebbüsler akim kalmış ve ancak 1870 de öğretiminin bütün kademelerinde reform yapan millî eğitim kararnamesinde öngörülmesi sayesinde böyle bir üniversite kurmak mümkün olmuştur.

Anılan kararnameye göre, 1870 de kurulan Üniversite, Felsefe ve Edebiyat, Tabiî İlimler ve Matematik ve Hukuk ilmi kısımlarından teşekkül ediyordu. Hukuk programında İslâm Hukuku yanında, Medenî Usul Hukuku, Kara ve Deniz Ticareti Hukuku, Ceza ve Ceza Usul Hukuku, İdare Hukuku, Devletler Umumî Hukuku gibi yeni kanunlara ve Avrupa kaynaklı Hukuk dallarına ilişkin dersler yer alıyordu. Bu Üniversitenin öğretim seviyesi tatminkâr olmaktan uzaktı ve 1874 de daha yüksek bir seviye ve liberal bir ortam sağlamak amacıyla 1868 de kurulan Galatasaray Sultanisine üç yüksek sınıf eklenerek öğretimin burada devam ettirilmesi gerekti. Lisans ve doktora derslerinin bir kısmı ecnebî profesörlerin eline bırakılmıştı ve dersler Fransızca veriliyordu. Örnek olarak Roma Hukuku, Ticaret Hukuku, Anayasa Hukuku, Hukuka Giriş ve İktisat için durum böyle idi. Bu paradoks, 1881 de son buldu; zira bir sene önce, hukuk öğretimi yeni kurulan ve Adliye Vekâletine bağlı olan "Hukuk Mektebine" bırakılmıştı¹¹. Hukuk öğretimi, Üniversite öğretimi olarak, üniversitenin kurulduğu 1900 den itibaren, 1903, 1913, 1933, 1946 da önemli reformlara sahne olan ve 1913 den 1933'e kadar akademik özerklik kazanmış olan Üniversitedeki öğretime paralel bir gelişme göstermiştir. Üniversite bu özerkliği 1933 reformları ile kaybetmiş ve 1946 da kesin olarak tekrar elde etmiştir. Özerklik 1961 Anayasası ile (md. 120) bütün Üniversiteler için anayasal garanti altına alınmıştır.

Üzerinde önemle durulması gereken husus 1908 devrimi ile açılan liberal rejimden beri devam eden ve Cumhuriyetin kurulması ile hızlanan hukuk öğretiminin üç hedefe ulaşmaya çalıştığıdır. 1 — bu öğretimi mümkün olan en geniş şekilde çağdaş ve batı hukuk ilminin etkilerine açmak; 2 — bu öğretime çift hedef vermek : sırf meslekî faaliyetlerin icrası için gerekli teknik bilgilerle mücehhez hukukçular yetiştirmek ve bunun yanında hukuk alanında genel bir entellektüel yetişme, yâni tam bir hukuk öğre-

11 Daha sonra, Osmanlı İmparatorluğunun en önemli şehirlerinde, ezcümle Konya, Beyrut ve Bağdat'ta hukuk mektepleri kurulmuştur.

nimi için gerekli ilmî ve teknik yetiştirmeyi sağlamak. İstanbul ve Ankara Hukuk Fakültelerinin programlarında evveldenberi mevcut olan Hukuk tarihi derslerinden de — İslâm Hukuku, Hukuk Felsefesi, Hukuk sosyolojisi ve Roma Hukuku — bu husus anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, resmî derslerle yapılan teorik öğretimin yanında gitgide uygulamalı öğretime daha fazla yer verilmesi de bu amacı göstermektedir; 3 — Ankara Hukuk Mektebinin açılışı dolayısıyla Atatürk'ün 1925 de yaptığı konuşmada hatırlattığı gibi Devrim Hukukunu yapmaya ve onu uygulamaya ehlî, lâyük ve gelişmeye açık bir nesil yetiştirme ödevini yüklenmek. Binaenaleyh Türkiye'de Hukuk öğretimi devrimci ve millî bir amaca yöneliktir.

Diğer başlıca yabancı ülkelerdeki gibi Türkiye'de 1968 de vukubulan öğrenci hareketlerinden beri, üniversite öğretim programlarında ve organizasyonunda köklü reformlar gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Daha çok marksist felsefeden mülhem olan bu reformlar arasında : öğretim üyeleri için tam gün çalışma, öğrencilerin üniversite idaresine katılması, özel yüksek okulların devletleştirilmesi, idare ve öğretimde mümkün mertebe hiyerarşinin bertaraf edilmesi, profesörler ile öğrenciler arasında etkili bir dialog kurulması imkânını verecek bir öğretim sisteminin uygulanması, burjuva hukukunu sembolize ettiği ileri sürülen Roma ve özel hukuk dallarına daha dar bir yer verilmesi ve siyasî ve sosyo - ekonomik sorunlara ilişkin konulara öncelik verilmesi gibi hususlar yer almaktadır. Taraftarlarının istedikleri "Demokratik Üniversite", "halka dönük üniversite" kurmak amacını taşıyan bu reformların çoğu, birçok üniversite senatosu tarafından, prensip itibariyle kabul edilmiş ve kanun konusu yapılmak üzere hükûmete arzedilmiştir.

B. Özel olarak Mukayeseli Hukuk öğretimi .

Türkiye'de özel hukuk ve özellikle medenî hukuk alanına da yönelik olan mukayeseli hukuka ilişkin konuları ard arda gelen iki devrede inceleyeceğiz :

1. İsviçre Medenî Kanununun iktibasından önce :

İslâm Hukuku süresinde Mukayeseli Hukuk öğretiminin söz konusu olmayacağı kendiliğinden anlaşılır. İslâm Hukuku tanrısal karakteri ve bütün dünyada geçerlilik iddiası taşır ve prensip itibariyle mahallî ve

12 Bülent Davran, Mukayeseli Medenî Hukuk Dersleri, İstanbul 1968, s. 23 vd.

ya millî bir hukukun mevcudiyetini reddeder. Bir mukayesenin yapılabilmesi için, yalnız fark değil, fakat benzerlik ve hattâ ayniyet gösteren ve incelenmesi mukayeseli hukukun konusu olan millî hukukların mevcudiyeti şart olacağından, islâm âlimlerince, yukarıdaki esas mukayesenin haklılığını ortadan kaldırır.

Böylece bu devrede ancak bir taraftan Kur'an tefsirinde dört mezhebin doktrini arasında, diğer taraftan ise, Şeriat kuralları ile yukarıda belirttiğimiz gibi, kural olarak şeriata uygun olması gerekmesine rağmen çok zaman aykırı olan Padişah emirnamelerinde veya örf ve âdetten doğan lâyık karakterde hukuk kuralları arasında mukayeseye gidilebiliyordu.

Bir bağımsız bilim dalı olmasa bile bir bilimsel araştırma metodu olarak mukayeseli hukukun ortaya çıkması, önşart olarak, belirli bir ülkede geleneksel carî olan hukuk sisteminden daha başka ilgilenmeye değer hukuk sistemlerinin var olduğu gerçeğinin bilincine varılmasını gerektirir. Türkiye bu iddianın en çarpıcı teyidini verir. Zira iktibas olayı, hiç olmazsa Türk devlet adamlarının, başlangıçta kültürel ve pratik sebepler dolayısıyla adeta zorunlu olarak Türkiye'ye giren Fransız kanunları vasıtasıyla Roma - Cermen hukuk sisteminin bilincine varmalarının en tipik bir sonucudur.

Aynı durum sonradan iktibas edilen kanunlara süratle alışmayı sağlamak amacına yönelmiş derslerin müfredat programına alınmasında da başlıca etken olmuş ve zamanla asıl anlamında mukayeseli hukuk ilmi faaliyetinin esas kaynağı haline gelmiştir.

Gerçekten yukarıda işaret edildiği üzere, "Adliye vekâletinin" "mevzuat kursları" bu alıştırma ihtiyacının ilk örneğini verir. Yukarıda anılan ve bir üniversite kurulmasını öngören 1870 nizamnamesi müfredat programında Roma hukuku yanında Fransız Medenî kanununu tanıtmak için dersler ihtiva ediyordu. 1874 de Galatasaray Sultanisinde kurulan Hukuk mektebinde Roma Hukukundan başka Fransız Medenî Kanunu ve Umumî Hukuk Tarihi öğretiliyordu. Bu yenilik, hukuk öğretiminin alanını genişletmesi ve Hukuk Tarihi ile Mukayeseli Hukuk arasındaki sıkı ilişkiyi göstermesi bakımından önemlidir. 1880 de kurulan Hukuk Mektebinin programında Roma Hukuku ilk sırayı işgal etmekte devam ediyordu. Fakat bu programda çok daha fazla ilgi çekici olan husus, bundan başka çeşitli Fransız mevzuatı dersleri ve Mukayeseli Ticaret Hukuku derslerinin konulmuş olmasıdır.

1889 reformlarından sonra ve 1903 ten itibaren Hukuk Mektebi programında “Mukayeseli Mevzuat Dersleri” denilen sırf mukayeseli derslerin ihdas edildiğini görüyoruz. O tarihte ilk ve tek Mukayeseli Hukuk kurumu olan “Société de législation comparée”²² (Mukayeseli Mevzuat Cemiyeti) nin ismi ile bu yeni dersin konulmasına ilham kaynağı teşkil etmiş olması mümkündür.

1910 reformundan sonra Hukuk öğretimine uygulanan mukayese metodu adetâ daha bilimsel bir karakter kazanmaktadır; zira doktora sınıfında mukayeseli bir ders yanında, dört mezhebin şeriat hakkındaki ilmi yorumları, Mukayeseli Ticaret Hukuku, Mukayeseli Ceza Hukuku ve hatta Mukayeseli Anayasa Hukuku tedris edilmekte ve bu sınıfta mukayese metodu uygulanmaya başlanmaktadır. 1913 te Hukuk Felsefesi ve Mukayeseli Hukuk dersleri birleştirilmiştir. Burada, mukayese metodunun hukuk öğretiminde uygulanmasında bilimsel düşüncenin hâkimiyetini gösteren bir işaretin mevcut olduğunu zannediyoruz. Fakat yeterli bilgilerin yokluğu nedeniyle, bu derslerin muhteva ve değerleri hakkında herhangi bir hüküm vermek imkânına sahip değiliz.

Ancak 1914 de ilk defa olarak, İstanbul Üniversitesi Hukuk mektebinde merhum, Mukayeseli Medenî Mevzuat ve Roma Hukuku Profesörü Mişon Ventura, bu konuda yeteri kadar açık bir fikir edinmemize imkân vermektedir; aynı tarihte basılan ve Türkiye’de kendi nev’inde ilk örnek olarak görülmesi icapeden Mukayeseli Medenî Mevzuata giriş derslerinde, bu konudaki fikirlerini beyan etmektedir. Kısaltarak aşağıdaki metni vermeyi uygun görüyoruz :

Yazara göre, “Mukayeseli Medenî Kanunlar ilmi Avrupa’da hayli ilerlemiş bir ilimdir. Esasen, kanunları zamanın ihtiyaçlarına göre tanzim etmek mecburiyetinde bulunan kanun koyucu, diğer memleketlerde icra kılınan tecrübeden yararlanmak göreviyle mükelleftir. Bu hususta Mukayeseli Kanunlar incelemeleri (mukayeseli hukuk) Hukuk tarihi ilminin tamamlayıcısıdır.

Filhakika, hukuk tarihi çeşitli zamanlarda, mukayeseli kanunlar ise çeşitli ülkelerde, ihtiyaçları tatmin için konulan kanunları öğretir. Mukayeseli Kanunlar ilmi o derece ilerlemiştir ki, Avrupa’da, yeni bir kanun yapılacağı zaman, bu konuda kurulan komisyonun üyelerinden her biri kanunlaştırılmak istenen konuda yabancı kanunların hükümlerini inceler, bir rapor hazırlar ve bunu diğer üyelere verir... Esasen hukukumuzun batı hukuku ile mukayesesi sonucunda ilgili hükümler arasında, ya muvafakat veya mugayeret ortaya çıkar. Muvafakat halinde hukukumuz hü-

kümleri daha iyi anlaşılmiş olur; zira bu takdirde batı hukukunun dayandığı gerekçeler bizde ileri sürülen sebeplere eklenir. Açıktır ki, bir hükmün değeri gerekçelerinin sayısına göre ölçülür. Mugayeret halinde yabancı kanun, carî olduğu memleketteki sosyal şartlar ve ihtiyaçların bizde de mevcut olması kaydiyle şayanı iktibasır. Hukuk felsefesi dersinde açıklanacağı üzere kanun boşlukları mahkeme içtihadları yoluyla doldurulur. Binaenaleyh, mukayese hususunda bir memleketin yalnız kanununun incelenmesi ile yetinilmeyip, o kanunun uygulama tarzını gösteren mahkeme içtihatlarını dahi incelemek gerekir.

Mukayeseli Kanunlar ilminin öğrenimi hâkimler için de gereklidir. Çünkü kanunun sustuğu hallerde hâkim kanun koyucu gibi hukukî icabı tâyin etmek mecburiyetindedir. Binaenaleyh, bu gibi durumlarda en iyi çözümü bulmak için yabancı kanun hükümlerinden yararlanabilir. Nitekim Fransa mahkemeleri, yabancı kanunların incelemeleri sayesinde en yeni Medenî Kanunlarda kabul edilmiş olan kuralları ve prensipleri uygulama durumundadırlar.

Memleketimizde en ziyade mukayesesıyla uğraşılması gereken kanun ise, Medenî Kanundur. Çünkü, Ceza Kanunu ve Ticaret Kanunları gibi sair kanunlarımızın en önemlileri zaten Fransa kanunlarından iktibas olunmuştur. Yabancı esaslardan mülhem olmayan kanunumuz ise Mecelledir. Mecellenin nikâh ve vesayet gibi bir memleketin sosyal şartların mübteni olan hükümlerinin yabancı kanunlardan iktibasına imkân yoktur. Bunun karşısında, tasarrufa ve aynî haklara ilişkin hükümleri mukayeseyle imkân verirler, zira bunlar hızla değişen iktisadî şartlara ilişkindirler. Bu konuda kanun koyucu için yabancı hukukların hükümlerini kabul etme mümkün olduğu gibi hâkimler bu hükümleri yorum yoluyla uygulayabilirler.

Bu yüzden, Mecellenin diğer medenî kanunlarla mukayesesinde bizim için en ziyade yararlanılabilecek olan hükümler borçlar hukukuna ve eşya hukukuna ilişkin olanlardır. Mukayesede birinci derecede Fransa Medenî kanununu, ikinci derecede Alman Medenî Kanununu esas alacağız. Zira, Fransa Ticaret Kanunları, Ticaret Kanunlarımızın esasını teşkil eder; Fransa Ticaret Kanunları ise, Fransız Medenî Kanununun istisna hükümlerini havidir. Binaenaleyh, Ticaret Kanunlarımızın lâyikiyle anlaşılabilmesi için Fransız Medenî Kanununun bilinmesi gerekir. Kezalik, Medenî Usul Hukukumuzun zarar ve ziyan faslı Fransız Medenî Kanunundan çok eksik olarak iktibas edilmiştir, bu faslın incelenmesi gereklidir: Diğer taraftan yüz yıl önce kabul edilmiş olan Fransız Medenî Kanununu zamanın ihtiyaçlarına uydurmak için mahkemeler tarafından yapılan yorum

faaliyeti, içtihatları da Medenî Kanunun yanında incelemeye teşvik etmektedir. Bu bize hâkimlerin, kanunları zamanın ihtiyaçlarına göre uygulamaları için izlemeleri gerekli yolu öğretmiş olur. Alman Medenî Kanununun mukayese edilmesinin sebebi, bu kanunun en yeni hukuk nazariyeleri üzerine kurulmuş olmasıdır. Kezalik, yabancı Medenî Kanunlar içinde Mecelleye en ziyade uygun olan Kanun, Alman Medenî Kanunudur.

Yazar derslerinde Borçların Genel teorisi başlığı altında başlıca borçların kaynakları, çeşitli sözleşmelerin farkları, sözleşmelerin konusu, sebep öğretisi, risk öğretisi, sorumluluk öğretisi, üçüncü kişi lehine sözleşme ve sözleşmenin sona ermesi bahislerini incelemektedir. Bu konuları incelerken yazar, Mecelleyi, doktrin, pozitif hukuk ve uygulama açısından Fransız ve Alman medenî kanunları ile mukayese etmektedir: Profesör Bülent Davran'ın¹³ haklı olarak belirttiği gibi, yazar daha çok öğrencilere, incelenen konulardaki Fransız ve Alman Medenî Kanununun hükümlerini tanıtmaya çalışmaktadır. Esasen Prof. Ventura, tedris konusunu bilimsel olarak nitelendirmesine rağmen, gerçekte mukayeseli hukuku bir ilim olarak değil, fakat daha çok yasama ve yargı yolundan Türk Hukukunun düzelmesine hizmet edecek bir araştırma metodu olarak görüyordu¹⁴.

1917 de Hukuk öğretimindeki reformun akabinde, müfredat programına, esasen mevcut olan Mukayeseli Medenî Mevzuat dersleri yanında Avrupa Medenî Hukuk dersleri alındı. Bu yeni derslerin öğretimini Almanya'dan dâvet edilen Prof. Erich Nord'a verildi. Fakat öğretim süresi kısa oldu; zira, mütarekeden hemen sonra Prof. Türkiye'yi terke mecbur kaldı.

1924 de Mukayeseli Mevzuat ve Avrupa Medenî Hukuk dersleri yeniden teşkil olunan doktora sınıfına aktarıldı.

Yeni Avrupa Medenî Hukuk derslerinin öğretimi ile görevlendirilen merhum Profesör Samim Gönensay (1884 - 1963) 1925 te, İstanbul Üniversitesi talebe cemiyetince teksir edilen "Avrupa Medenî Hukukları" girişinde, yabancı kanun ve kurumların, bu kanunların temellerinin, mülhem oldukları iktisadî ve siyasî şartlar ile karşılıklı hükümleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi lüzumuna işaret etmektedir. Bununla hukuk duygusunun, hukuk öğreniminin daha iyi gelişeceğini ve kendi hukukumuzun daha iyi anlaşılabilmesinin mümkün olacağına inanmaktadır. Bu amaçla,

13 Bülent Davran, Mukayeseli Medenî Hukuk Dersleri, İstanbul 1968, s. 39.

14 İbid., s. 39.

bütün Avrupa hukuklarını incelemektense — esasen ona göre bu imkânsız ve faydasızdır — ancak bunlardan birinin prensiplerini, diğerleriyle arasındaki mevcut farkları ortaya koyarak incelemeyi tercih etmektedir. Bunun için, en yeni hukuk teorilerine dayandığını düşündüğü Alman hukukunu seçmiştir. Böylece amacı, doğrudan doğruya batı hukukunu, hukukumuzla mukayese etmek değildir; fakat Batı Avrupa Medenî Hukuklarının hepsinin temelini aynı olduğu gözleminden hareketle daha yeni teorilerin yer aldığı Alman Medenî Kanununu, Avrupa Medenî Hukukları ile mukayese etmek istemektedir. Yazarın belirttiği gibi, burada dahi, hukuk duygusunu geliştirmek ve zamanın ihtiyaçlarına göre Mecellede yapılacak değişikliklere bir gerekçe bulmak için mukayeseli hukuk bir metod olarak kullanılmaktadır¹⁵.

Yazar derslerinde, Alman, Fransız, İngiliz Medenî Hukuklarının tarihçesini yaptıktan sonra, Avrupa Medenî Hukuklarının temeli olarak, fedî mülkiyet, sözleşme yapma serbestisi ve sınırlarını, sübjektif hak ve zilyedliği açıklamaktadır. Bu derslerin birinci kitabı, hak süje ve objesi arasındaki ilişkilerin, hukukî işlemlerin, temsilin, haksız fiillerin ve teminat verilmesinin açıklanmasına ayrılmıştır. Aile Hukuku başlığı altındaki ikinci kitapta yazar daha kısa olarak medenî evlenme, nişanlanma, monogami, evlilik engelleri ve evlenme merasimini, evlenmenin butlan ve sakatlığını, calî evlenmeyi ve evliliğin hükümlerini incelemektedir.

Profesör Bülent Davran'a göre, Samim Gönensay, derslerinde açıkça belirtmemiş olsa bile, Türkiye için Avrupa aile hukuku kurallarının kabulünün mümkün olabileceği fikrini benimsemektedir. Bu, girişte ortaya koyduğu esaslardan ve Türk Aile Hukukunun Avrupa Aile Hukuku örnek alınarak ıslah edilebileceği tarzındaki tutumundan anlaşılmaktadır.

Mukayeseli Hukuk öğretiminin XIX. yüzyıl sonuna kadar çizdiğimiz gelişmesi, mukayese metodunun İslâm Hukuku dışındaki öğretim alanında, iktibas edilen çeşitli kanunların mehz kanunların ışığında açıklanmasında kullanılmasında söz konusu olduğunu göstermektedir.

XX. yüzyılın başındanberi, mukayeseli araştırmalar bir taraftan Medenî Hukuk alanına inhisar ettirilmiş, diğer taraftan Hukuk öğretiminde bağımsız ve özel bir konu haline gelmeye başlamıştır. Bundan böyle artık söz konusu olan Genel Hukuk öğretiminde mukayeseli metodun kul-

¹⁵ İbid., s. 41.

lanılması olmayıp, bilâkis Mukayeseli Medenî Hukukun özel olarak öğretilimidir. Bununla beraber, bu öğretimin amacı faydacı olmakta devam etmektedir. Zira, batı hukuku öğreniminde mukayeseli metodun kullanılmasından, Türk Medenî Hukukunun daha iyiye doğru geliştirilmesinde ve müstakbel hukukçuların eğitimlerinde, onlara daha yüksek ve geniş bir hukuk kültürü vererek hizmeti dokunacak örnekler alınmak istenmektedir. Bu da Türkiye gibi tamamen geçiş devresindeki bir ülke için çok olağandır.

2. İsviçre Medenî Kanununun iktibasından sonra :

1926 da İsv. M.K. iktibasından hemen sonra, Mukayeseli Medenî Mevzuat dersleri ve Avrupa Medenî Hukukları dersleri, İstanbul Hukuk Fakültesi müfredat programından çıkartılmıştır. Muhtemel olarak, yazılı İsv. M.K. kabulü ile Türkiye'nin Avrupa Medenî Hukuk çevresine girdiği ve artık İsviçre Medenî Hukukunun yabancı hukuk olmaktan çıktığı düşünülmüştür. Bu durum Türkiye'yi Mukayeseli Hukuk incelemesinden müstağni kılacaktı. Halbuki ,bu çok yanlış bir düşünce tarzı idi; zira, iktibas ile Mukayeseli Medenî Hukuk öğretimi daha da zorunlu hale geliyordu. Çünkü, Prof. Bülent Davran'ın da haklı olarak belirttiği gibi : "Bu sahada mazimizle olan irtibatı bir anda kat'edince iltihak ettiğimiz Berri Avrupa Medenî Hukuk zümresinin devamlı olarak mukayeseli tetkiki elzemdir. İsviçre Medenî Kanununun, mukayese usulüyle yapılan etraflı ilmî araştırmalar neticesinde tercih edilmediğini itiraf etmemiz lâzımdır. Bu iktibasla, Medenî Hukukumuzu dinî akideden ayırmağa muvaffak olduğumuza ve bu sayede, yeni hukukumuzu uzun vadeli çalışmalar neticesinde istediğimiz gibi tâdil etmek imkânını elde ettiğimize göre, lisans programındaki Medenî Hukuk tedrisatının yanında dünyanın Medenî Hukuk sistemlerini mukayeseli olarak tetkike ihtiyaç vardı. Bu ders aynı zamanda intisap ettiğimiz modern Avrupa hususî Hukukunun, artık bize ait olan tarihini verecekti. Fakat yukarıda da arzettiğimiz gibi, İsv. M.K. iktibasiyle meselenin halledildiği zannediliyordu; halbuki bu iktibas bir müntehi değil, bir mebdâ idi..."¹⁶.

1934 de Almanya'dan, Roma Hukuku, Medenî Hukuk ve Mukayeseli Hukukun görev ve önemine değinecek, Mukayeseli Hukuk Derslerini — ki, kendisi de bunu daha çok bir metod telâkki ediyordu — tedris et-

16 İbid., s. 43.

mek üzere dâvet edilen Prof. Andreas Berlatan Schwarz, bu konuda şöyle diyordu¹⁷ :

“Hukuk ilmi birliğe, milletlerarası nitelik kazanmaya doğru gitmektedir. Bu durum Hukuk Felsefesi ve Mukayeseli Hukukta ortaya çıkmaktadır. Gerçekte kanunlaştırma hareketi birbirine benzeyen insan ilişkilerinin çeşitli ülkelerde düzenlenmesidir. Bu benzerliği tâyin etmek için Mukayeseli Hukuka ihtiyaç vardır. Mukayeseli Hukuk — özellikle Mukayeseli Medenî Hukuk — Türkiye için, kanunların yapılması, pozitif hukukun dogmatik öğretisinin kurulması ve nihayet hukukçuların yetiştirilmesi açısından özel bir önem taşır. Hâkime geniş bir yorum yetkisi tanıyan Medenî Kanunun birinci maddesi, ancak mukayeseli metodla oluşturulabilecek bir Türk Hukuk doktrininin kurulmasına imkân verecektir”¹⁸.

Merhum Profesörün teşviki üzerine 1939 da, İstanbul Hukuk Fakültesi öğretimine Mukayeseli Medenî Hukuk dersleri yeniden alınmış ve 1947 yılına kadar kendisi tarafından, bu tarihten itibaren de ölümüne kadar halefi Profesör Bülent Davran’la müştereken tedris edilmiştir. 1952 yılındaki şekliyle halen geçerli olan müfredat programına göre bu dersin konularını aşağıda vermeyi faydalı buluyoruz :

GENEL KISIM

I — Mukayeseli Hukuk ilminin gayesi ve eğilimleri

1. Çeşitli ilimlerde mukayese metodunun önemi
2. Mukayeseli Hukuk ilminin çeşitli dalları
 - a. Mukayeseli Hukukun tarihçesi
 - b. Mukayeseli Hukukun etnolojisi
 - c. Mukayeseli Hukuk sosyolojisi
 - d. Pozitif Hukukun çeşitli dallarında mukayese metodunun uygulanması (dogmatik veya sistematik Mukayeseli Hukuk)
3. Mukayeseli Hukukun görevleri

17 Prof. Schwarz (1886 - 1953). medenî hukuk, roma hukuku ve mukayeseli hukukta ün yapmış bir uzmandı. İstanbul Hukuk Fakültesinde 10 yıl süre ile ders vermiştir. Bilimsel derslerle Türk hukuk ilmine unutulmaz hizmetlerde bulunmuştur. Ben de dahil bütün bir hukukçular nesli hâtırasını hürmetle anarlar.

18 Mukayeseli Medenî Hukuk ilminin bilhassa Türkiye’deki ehemmiyeti ve vazifeleri, Üniversite Konferansları, 1939

- a. Kanun yapma ve yasama siyaseti açısından
- b. Doktrinin gelişmesi ve millî Medenî Hukukun uygulanması açısından

II — Çağdaş Dünyada en önemli Medenî Hukuk sistemleri

1. Kara Avrupası özel Hukuku : Anglo - Amerikan Hukuku, İslâm Hukuku
2. Batı Avrupa'da Özel Hukuk sisteminin oluşmasında tarihî etkenler.
 - a. Cermen Hukuku
 - b. Roma Hukukunun iktibas ve "Müşterek Hukukun" oluşması
 - c. Kilise Hukuku
 - d. Tabiî Hukuk
3. Fransız Medenî Kanunu ve milletlerarası etkisi
 3. Fransa'da Medenî Hukukun tarihî gelişmesi (eski Hukuk ve geçiş Hukuku)
 - b. Fransız Medenî Hukukunun Kanunlaştırılması
 - c. XIX. ilâ XX. yüzyıllar arasında Fransa'da Medenî Hukukun gelişmesi, yasama, uygulama ve öğretisi
 - d. Medenî Kanunu tâdil eğilimi
 - e. Medenî Kanunun çeşitli dünya ülkelerinde etkileri. Özellikle İtalya ve Güney Amerika'nın bazı ülkelerinde, Medenî Hukukun gelişmesi (1942 tarihli yeni İtalyan Medenî Kanunu)
4. Alman Medenî Kanunu ve etkileri
 - a. Almanya'da Medenî Hukukun tarihî gelişmesi, özellikle Roma Hukukunun iktibas, müşterek Hukukun ve Pandekt ilminin ortaya çıkması
 - b. Alman Medenî Kanununun yasal öncüleri
 - a. Prusya Genel Kanunu
 - b. Avusturya Medenî Kanunu : ortaya çıkması, doktrini, reformu, Avusturya - Macar İmparatorluğunun yerini alan ülkelerdeki ve özellikle Çekoslovakya ve Yugoslavya'daki rolü, Macar Medenî Hukuku
 - c. Alman Medenî Kanunu
 - d. XX. yüzyılda Almanya'da Medenî Hukukun gelişmesi : yasama, içtihad, doktrin ve revizyon eğilimleri

- e. Alman Medenî Kanunu ve doktrininin yabancı ülkelerde etkileri
5. Fransız ve Alman Medenî Kanunları ile olan ilişkileri açısından İsviçre - Türk Medenî Kanunu
6. İngiliz Hukuk sistemi
 - a. Kara Avrupası özel hukuk sistemleri ile İngiliz sistemi arasındaki temel farkların sebepleri
 - b. Common Law ve Hakkaniyet
 - c. İngiliz "case law" öğretisi emsallerinin bağlayıcılığı kuralı ve Kara Avrupası sistemleri ile karşılaştırılmasında fayda ve mahzurları
 - d. "Statute Law"
 - e. Hakkaniyet (Equity), tarihçesi, "maxims of equity", Hakkaniyetin en önemli kurumları
 - f. İngiltere'de hukuk doktrini
 - g. İngiltere'de hukukçular, baro ve "baristers", "sollicitors"
7. Hukukun milletlerarası birleştirilmesi, eğilim ve imkânlar.

Özel Kısım

Bu kısma her yıl seçilen problemlerin mukayeseli incelenmesi girilmektedir; ezcümle, örnek olarak, kanun ve hâkim, hakkın kötüye kullanılması, sözleşmeleri ilişkin bazı genel kurallar (sözleşmenin kuruluşu, irade sakatlıkları, mirasçılarının tereke borchlarından sorumluluğu gibi).

İstanbul Hukuk Fakültesinde Mukayeseli Hukuk öğretimi halen bu programa uygun olarak kış semestresinde haftada iki saat okutulmakta ve bu ders, Hukuk Tarihi, Askerî Ceza Hukuku ve Toprak Hukuku gibi derslerle beraber seçimlik dersler arasında yer almaktadır. 1969 - 1970 ders yılından itibaren Mukayeseli Hukuk dersleri iki grup halinde tedris edilmektedir. Birinci grupta Doçent Dr. Ergun Özsunay'la müştereken Prof. Dr. Bülent Davran, ikinci grupta Prof. Dr. Selâhattin Sulhi Tekinay bu dersleri vermektedirler. Ankara Hukuk Fakültesinde Mukayeseli Medenî Hukuk Dersleri 1945 yılındanberi aynı şekilde bir seçimlik ders olarak tedris edilmektedir. Orada da okutulan konular hemen hemen aynıdır.

Prof. Dr. Bülent Davran'a göre, Mukayeseli Hukuku, hukuk ilminin belirli bir gayeye sahip bir dalı olarak kabul etmek için vakit henüz er-

kendir¹⁹. Yazar, “bu sebeple biz mukayeseli hukuku, ilmimizin her şubesinde kullanılması mümkün ve lâzım bir usulden ibaret sayıyoruz... Ancak mukayeseli hukuku muayyen bir gayeye göre müstakil bir ilim sayan müelliflerin noktaî nazarları karşısında bigâne kalmak caiz değildir... Bununla beraber, mukayeseli hukuku müstakil bir ilim olarak kabul eden âlimlerin arasında, garp kanunlarını kabul etmiş memleketimizde hâkim hukuk telâkkisi karşısında en yakın ve faydalı olanlar Arminjon - Wolff'dur. Zira Türkiye iktibas hareketiyle bu müelliflerin tasavvur ettikleri hukuk sistemleri arasındaki yaklaştırmaya küçümsenemeyecek bir hizmet ifa etmiştir... Kaldı ki, Lambert, Köhler, Saleilles gibi müelliflerin, mukayeseli hukukun gayesi hakkındaki fikirleri İstanbul Hukuk Fakültesi mukayeseli medenî hukuk tedrisatında takip edilen gayelere hiç bir surette uymamaktadır. Arminjon - Nolde - Wolff'un telâkkileri hususunda böyle değildir. İleride bu meseleye avdet edilecekse de, şimdiden kaydedelim ki, mukayeseli hukuk tedrisatının esas temayülü, Türkiye'nin iktibas dolayısıyla iltihak ettiği garp medenî hukuk caimasının mer'î hukukunu mukayeseli olarak tanımak ve ondan faydalanmaktadır. Bu ise dogmatik mukayeseli hukuktur²⁰. Prof. Dr. Bülent Davran, Mukayeseli Medenî Hukuk tedrisatında kurumların mukayeseli tarihçesine yer vermek gerektiği düşüncesindedir. Türkiye Batı Avrupa Hukuku çevresine girdiğine göre, İsviçre, Almanya, Fransa, Avusturya ve İtalya gibi ülkelerin özel hukuk tarihlerinin incelenmesi ve mukayesesi, hukukumuzun kaynağı ve gelişmesinin bilinmesi açısından önemlidir. Esasen, tanınmış Türk sosyoloğu Prof. Fındıkoğlu'nun fikrine atıf yapan Prof. Dr. Davran, Türkiye için mukayeseli hukuk araştırmalarında sosyoloji metodunun uygulanmasının veya sosyolojik mukayeseli hukuk öğretiminin haiz olduğu müstesna öneme işaret etmektedir. Demektedirki: “Medeni Kanunumuzda bir çok müessese ve prensiplerin tatbik sahası bulmadığını kat'i olarak ifade etmekten çekinmeyiz. Bununla beraber çok defa bu gibi iddiaları teyid edecek mevsuk malumata sahip değiliz: Örnek olarak karıkoca mallarının idaresi rejimleri, mecburi medeni evlenme ve aile yurdu için durum böyledir”²¹.

Türkiye'de esas anlamında mukayeseli hukuk öğretimine hâkim olan bu fikir, hem özel hukuk hem kamu hukukunun bütün dallarının öğretiminde aynı şekilde yön verici bir rol oynar. İstanbul ve Ankara Hukuk Fakültelerinde, Profesörler bir taraftan öğrencilerine okutulan konularda

19 Bülent Davran, Mukayeseli Medenî Hukuk Dersleri, s. 22.

20 İbid., s. 23.

21 İbid., s. 100.

başta Fransa ve Almanya olmak üzere yabancı kanun, ictihad ve doktrinler hakkında, gerek ilmi meraklarını gidermek, gerekse hukuk kültürlerini zenginleştirmek için genel bir fikir vermek, diğer taraftan Türk doktrin ve ictihad ve kanunları hakkında doğru bir değer hükmü vermeyi mümkün kılmak için öğretimlerinde mukayese metodunu kullanmaktadırlar.

III — MUKAYESELİ HUKUK TEŞKİLÂT VE FAALİYETİ

A. Mukayeseli Hukuk teşekkülleri :

Mukayeseli hukuk inceleme ve öğretiminin Türkiyede uzun bir geçmişi olmasına rağmen asıl anlamda mukayeseli hukuk araştırma ve faaliyetini kendilerine esas veya yan amaç edinen kuruluşların ortaya çıkması daha yenidir. Bugün var olan kuruluşlar arasında zikredilmeğe değer olanlar şunlardır :

1 — İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü :

Bu enstitü 1949 da Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalının dekanlığı sırasında, kendi teşebbüsü üzerine kurulmuştur. Enstitü 1956 danberi kendisi ve asbaşkanı olan Prof. Bülent Davran tarafından müştereken yönetilmektedir. Bu enstitünün Türkiyede mukayeseli hukuku esas gaye edinen ilk kuruluş olmak sıfatıyla aşağıda yönetmeliğinin geniş olarak verilmesi uygundur.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ MUKAYESELİ HUKUK ENSTİTÜSÜ YÖNETMELİĞİ

I

Umumî Hükümler

Madde 1 — “Mukayeseli Hukuk Enstitüsü” İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine bağlı ve Üniversiteler Kanununun 2 nci maddesi mucibince tüzelkişiği haiz bir araştırma müessesesidir.

Madde 2 — Enstitünün gayeleri şunlardır :

a) Mukayeseli Hukukun inkişafını ve milletler arasında hukukun birleştirilmesine ait hareketleri takip ve bunlara hizmet etmek.

- b) Türk Hukuk hareketlerini takibetmek ve Dünya Hukuk sistemleri bakımından bunları kıymetlendirmek.
- c) Yabancı memleketler hukuk sistemleri üzerinde tetkikler icra etmek.
- d) Yerli ve yabancı mümasil müesseselerle işbirliği yapmak ve malûmat vesaik toplamak ve mübadele etmek ve bunları resmî ve hususî müessese ve şahısların istifadesine açık tutmak.

Madde 3 — Enstitü yukarıdaki gayelere ulaşmak için :

Mukayeseli Hukuku alâkalandıran mevzular üzerinde dersler, seminerler, konferanslar, kolekyumlar ve kongreler tertip ve bu gibi kongrelere iştirak eyler. Zamanın mühim hukuk problemleri üzerinde memleket içinde ve dışında anketler yapar. Mevzuat ve içtihadların muhassalasını ferdî veya kollektif eserlerle münasip gördüğü şekillerde yayınlar, ayrıca yabancı dilde de bir dergi neşreder ve gayelerine uygun diğer faaliyetler bulunur.

II

Teşkilât

Madde 4 — İstanbul Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri Enstitünün aslî üyeleridir. Ankara Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden isteyenler aslî üye olabilirler.

Muhabir üyeler, İstanbul dışında ve yabancı memleketlerdeki görevli veya görevsiz üniversite öğretim üyeleri arasından seçilir.

Yardımcı üyeler, İstanbul dışında ve yabancı memleketlerde bulunup Enstitünün çalışmalarına iştirak ettirilmelerinde fayda görülenler arasından seçilir.

Muhabir üyelerle yardımcı üyelerin intihabı yönetim Kurulunun teklifi üzerine, Genel Kurul tarafından yapılır.

Madde 5 — Genel Kurul aslî üyelerden müteşekkildir. Her sene yaz sömestri başında bir defa toplanır. Enstitü Müdürü Genel Kurulu fevkalâde toplantıya çağırabilir. Müzakere nisabı ilk toplantı için tam sayının yarısından bir fazlasıdır. Bu nisap elde edilmezse ikinci toplantı tam sayısının en az dörtte birinin bulunmasıyla yapılır.

Madde 6 — Enstitü Âmme Hukuku ve Hususî Hukuk olmak üzere iki Guruptan müteşekkildir. Enstitünün İstanbul Hukuk Fakültesi Ordinarius Profesörleri veya Profesörleri arasından üç sene için Genel Kurulca seçilecek bir müdürü ve aynı suretle seçilen bir müdür yardımcısı vardır. Guruplardan birinin başında müdür, diğerinin başında müdür yardımcısı bulunur. Her Grupta ihtiyaca göre idarî ve ilmî iş bölümü yapılabilir. Bunun tahakkuk şekli yaz sömestri başında Genel Kurulca tesbit edilir.

Fakülte asistanları, bağlı buldukları kürsüyü idare eden öğretim üyesinin muvafakatile Grup başındaki üyenin göstereceği işleri yapmakla mükelleftirler.

Madde 7 — Enstitü Yönetim Kurulu müdürle müdür yardımcısı ve Genel Kurul tarafından İstanbul Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri arasından seçilen üç üyeden müteşekkildir.

Madde 8 — Yönetim Kurulu her yaz sömestri başında Genel Kurulun tasvibine sunulacak çalışma programını hazırlar.

Madde 9 — Müdür ve müdür yardımcısı programın tatbikini sağlar ve bu bakımdan gerekli gördüğü tedbirleri alır.

Madde 10 — Müdür Enstitüyü temsil eder ve Enstitünün işlerini yürütür. Mazereti halinde bu vazifeler yardımcısı tarafından görülür.

Madde 11 — Enstitünün memur ve müstahdemleri Yönetim Kurulunun teklifi üzerine Üniversiteler Kanununun hükümleri dairesinde tâyin olunurlar.

III

Mali Hükümler

Madde 12 — Enstitünün gelir kaynakları Hukuk Fakültesi bütçesinden ve diğer devlet dairelerinden ve âmme müesseseleriyle devlet teşekkülleri bütçelerinden ayrılan ödeneklerden, yayımların satış bedelleriyle teberru ve bağışlardan ve bunların gelirlerinden ibarettir.

Madde 13 — Enstitünün bütçesi ve kat'î hesapları Yönetim Kurulu tarafından Dekanlığa tevdi olunur.

Madde 14 — Bütçenin tahakkuk âmiri Enstitü müdürü, ita âmiri Fakülte Dekanıdır.

2 — *Mukayeseli Hukuk Cemiyeti* :

1964 de kurulan bu derneğin merkezi Ankara Hukuk Fakültesidir. Şimdiki başkanı Ankara Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Profesörü M. Tuğrul Ansay'dır. Yönetmeliğine göre, derneğin amacı :

a. Türk Hukukunun gelişmesine, tanınmasına ve hukuk sistemlerinin birleştirilmesine, milletlerarası hukuk ve mukayeseli hukuk alanlarında araştırma ve incelemeler yaparak ve bu alanlarda yapılmış çalışmalara destek olarak, yardımcı olmak.

b. Bu amaca ulaşabilmek için :

- a) konferanslar, toplantılar ve seminerler, düzenler,
- b) mukayeseli hukuka ilişkin dergi, broşür ve kitaplar yayınlar,
- c) aynı gayeye hizmet eden yabancı topluluklar ve kurumlarla ilişkiler kurar ve işbirliği yapar,
- d) mukayeseli hukuk alanında yapılmış diğer her türlü çalışmalarını destekler.

3 — *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Enstitüsü* :

Tüzel kişiliğe haiz olan bu enstitü 1963 de kurulmuştur. Şimdiki başkanı Ankara Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Profesörü Haluk Tandoğan'dır. Yönetmeliğine göre Enstitünün amacı :

- a) Özel hukukun gelişimi ile ilgili faaliyetleri izler ve çalışmalarda bulunur,
- b) Özel hukukla ilgili yayınlar yapar ve bir özel hukuk dergisi çıkarır,
- c) Özel hukukla ilgili kongreler, seminerler, kollokyomlar ve konferanslar düzenler,
- d) Özel hukukla ilgili yerli ve yabancı kurumlarla işbirliği yapar,
- e) Özel hukuk alanında yarışmalar düzenleyerek, derece alan çalışma ve araştırmaları mükafatlandırır ve yayınlar,
- f) Özel Hukukla ilgili Türkçe ve yabancı dillerdeki yayınlardan bir müracaat kitaplığı kurar,
- g) Mukayeseli özel hukuk araştırmalarına önem verir,
- h) Özel hukukla ilgili mevzuat ve kararları eleştirir ve inceler.

Türk Hukuk Kurumu. — Bu kurum 1934 de Hukukçular derneği adı ile kurulmuştur. 1941 denberi Türk Hukuk Kurumu adını taşımaktadır. 20 Mart 1939 tarihli kanunla kamuya yararlı dernek olarak kabul edil-

miştir. Merkezi Ankaradadır, halen başkanı Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Anayasa Hukuku Profesörü Muammer Aksoy'dur. Yönetmeliğine göre amacı: "Hukukun, özellikle Atatürk devrimini temel alan Türk Hukukunun gelişmesine hizmet etmek ve bu devrimin ideolojisini saptamaktır". Bu amaca varmak için, kurum:

- a) Memlekette hukuk fikrini, hukuk ilmini ve hukuk devleti prensiplerini yayar,
- b) diğer ülkelerdeki hukuk hareketleriyle ilgilenir, bunun sonucunda yapılacak karşılaştırmalardan yararlanarak Türk hukuk ilmini geliştirir,
- c) Türk hukukunu tanıtmak için milletler arasında ilişkiler kurar.
- d) eser ve dergiler yayımlar, konferanslar ve ilmi toplantılar düzenler,
- e) hukukî konularda müsabakalar açar,
- f) Hukuk ilminin diğer ilimlerle olan ilişkileri hususunda veya hukukun herhangi bir dalında serbest kurlar düzenler,
- g) Memleketimizin hukukî problemleri hakkında ilmî ve meslekî fikirleri tanıtmaya yarayacak çalışmalar yapar, kongreler düzenler ve sonuçları kamu oyuna duyurur.

B. Mukayeseli Hukuk Faaliyeti :

Yukarıda sayılan ve mukayeseli hukuku esas veya yan amaç edinmiş olan kuruluşların tabiatıyla kütüphaneleri ve arşivler mevcuttur. Bunlar, faaliyetleri geliştikçe zenginleşmektedir. Fakat, malî imkânlarının genellikle mütevazî olmasından bu gelişmenin biraz ağır olduğunu söylemek gerekir. Bu kuruluşların herbirinin aynı zamanda mukayeseli olsun olmasın hukukla ilgilenen herkese açık bir bilgi alma merkezi oldukları açıktır.

Bu kuruluşların esas anlamda mukayeseli hukuk faaliyeti olarak çalışmalarından yalnız İstanbul Üniversitesi Mukayeseli hukuk Enstitüsü faaliyetlerini ele alacağız, zira bir defa daha tekrarlayalımki Türkiyede ilk mukayeseli hukuk kuruluşu adı geçen Enstitüdür ve faaliyeti sadece mukayeseli hukuka ilişkin faaliyettir; halbuki diğer kuruluşlar için Mukayeseli Hukuk bir yan gayedir.

Esasen bugüne kadar sonuncuların faaliyeti daha çok yayın alanında olmuştur. 1960 yılından sonraki yayın Türkiye'de mukayeseli araştırmaların bugünkü durumuna ayrılmış kısımda belirtilecektir. Bundan

başka İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü genel olarak, mukayeseli hukuk faaliyetleri alanında Türkiye ile yabancı ülkeler arasında irtibat sağlayıcı bir rol oynamaktadır.

İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsünün kuruluşundan beri millî çevrede düzenlediği seminerler, Türk ve yabancı uzmanların konferansları, anketleri, yarışmalar ve resmi makamları isteği üzerine hazırlanan istişari raporlar şüphesiz ilginç ve yararlı olmuştur.

Fakat asıl, Türk hukukçuları ile yabancı hukukçular arasında karşılıklı tanışmayı sağladığı için bizce birinci derecede önemli olan faaliyetleri, milletlerarası alandaki veya milletlerarası kapsamlı faaliyetleridir. Burada açık olarak Türkiye'nin mukayeseli hukukun gelişmesinde bulunduğu değerli katkı görülür. Enstitünün milletlerarası kapsamlı faaliyetleri aşağıda belirtilen iki şekilde ortaya çıkmaktadır:

1 — *Milletlerarası kuruluşlara ve milletlerarası kapsamlı faaliyetlere katılma :*

Türkiye, başlangıcından beri Mukayeseli Mevzuat Cemiyetinde (Société de Législation Comparée) ve Milletlerarası Mukayeseli Hukuk Akademisinde (Académie internationale de droit comparé) bir kısım Türk hukukçularının şahsen katılmaları aracılığı ile temsil edilmektedir. "Association Henri-Capitant des Amis de la Culture Française" in kuruluşundan hemen sonra, sınırlı sayıdaki hukuk profesörlerinden müteşekkil bir Türk grubu meydana gelmiştir²². 1949 da Enstitünün kurulmasından sonra "Association Henri-Capitant Türk Grubunun" yerini Enstitü yönetim kurulu almıştır; 1955 de Türkiye'nin "Association internationale des sciences juridiques"e üye olarak katılmasından sonra Enstitünün genel Kurulu bu Derneğin Türk Komitesi sıfatını kazanmıştır. Enstitünün müdürü otomatikman hem bu komitenin başkanı hemde aynı sıfatla Association Henri-Capitant'ın Türk grubu başkanıdır²³. Böylece İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü Türkiye'de bu iki önemli milletlerarası nitelik ve kapsamdaki kuruluşu temsil etmektedir.

22 Burada, iftiharla, 1952 denberi "Société de Législation Comparée" nin yayın organı olan "Revue Internationale de Droit Comparé" nin patronaj komitesine dahil olmak şerefine nail olduğumu ve 1964 de "Association Henri - Capitant" nin gümüş madalyasına mazhar olduğumu belirtmeyi bir minnettarlık nişanesi telâkki ederim.

23 Türkiye'yi, A.I.S.J. nin yönetim organı C.I.D.C. nezdinde 1955 ten 1961 e kadar temsil etmek şerefine mazhar oldum.

Enstitünün mukayeseli milletlerarası faaliyetlerine katılmasına gelince, katılmalar 1955 yılındanberi daha sıklaşmıştır. Bu tarihten itibaren Enstitünün katıldığı önemli milletlerarası faaliyetler tarih sıralarına göre aşağıdadır :

a) A.I.J. tarafından Enstitümüzle müştereken düzenlenen “İsviçre Medenî Kanununun Türkiye tarafından iktibas ve uygulaması” konulu 1955 İstanbul Kollokyomu;

b) A.I.S.J. tarafından Barselonada 1956 Eylülünde düzenlenen milletlerarası mukayeseli hukuk Kongresi;

c) 1957 Eylülünde A.I.S.J. tarafından “American Foreign Law Association” ve “Institute of international Education” tarafından müştereken düzenlenen “Rule of law understood in the west”, “Rule of Law in the receptionist countries, with particular reference to India” ve “momens d’assurer la stabilité de la famille” (ailede dengeyi sağlayacak imkânlar) konulu Şikago Kollokyomu,

d) 1959 Temmuzunda, Prof. Kubalının 1957 Şikago Kollokyomu vesilesiyle yaptığı teklif üzerine, A.I.S.J. tarafından Türkiye ve Lüksemburg Komiteleri ile müştereken düzenlenen “İsviçre Medenî Kanununun Türkiye’de iktibas ve teknik gelişmenin hukuka etkisi” konulu Lüksemburg Kollokyomu;

d) 1958 Temmuzunda A.I.S.J. tarafından Polonya millî Komitesinin katılmasıyla düzenlenen “sosyalist ülkelerde hukukun rolü” konulu Varşova kollokyomu;

f) Eylül 1962 de A.I.S.J. tarafından Finlandiya millî Komitesinin katılmasıyla düzenlenen “Milletlerarası satım sözleşmelerinin ademi ifası ve mücbir sebepler” konulu Helsinki Kollokyomu,

g) “Académie internationale de droit comparé” tarafından düzenlenen ve 1958 den itibaren de Enstitümüzün katıldığı ve teşkilâtlarına dahil olduğu milletlerarası kongreler;

24 Enstitü, millî alanda 1957 yılında “İsviçre Medenî Kanununun Türkiye’de iktibas ve uygulanması” konulu bir kollokyum düzenlemiştir. Bu kollokyumun çalışmaları Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisinde, 2 nci seri N. 2 1958 de yayınlanmıştır.

25 Bkz. Revista del Instituto de Derecho Comparado, N. 8-9, Barselona 1957.

26 Bkz. Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul, N. 6, 1956.

27 Bkz. Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul, N. 12-13, 1959.

h) Başlangıcındanberi Enstitümüzün faal olarak katıldığı ve 1964 Mayısında düzenlenen "Sözleşmeden doğan borçların ifa edilmemesine bağlanan sonuçlar" konulu toplantıda etkili olarak faaliyet gösterdiği Henri-Capitant Derneği toplantıları²⁹;

i) 1966 da Ankarada, Ankara Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Enstitüsü tarafından esas konusu "Türk ve İsviçre Medenî Kanunlarında yeni yapılan veya yapılması düşünülen bazı değişiklikler"³⁰, ve "İsviçre Hukukunun Türk Ticaret Kanununun bazı kısımlarına, özellikle Anonim Şirketler Hukuku alanına etkisi" ve "İşletme Kavramı" olan Üçüncü İsviçre Türk Hukuk Haftası,

j) 1969 Ekiminde Pariste, Türkiyeyi temsil etmiş olmakla şeref duyduğum "Société de la Législation Comparée" nin yüzüncü kuruluş yıldönümü dolayısıyla düzenlenen milletlerarası mukayeseli hukuk haftası.

Diğer taraftan, Enstitümüzün, 1949 ilâ 1955 e kadarki faaliyetleri arasında, Fransız Mukayeseli Hukuk Merkezi tarafından yayınlanan "Annuaire de législation française et étrangère" adlı esere, Prof. Hüseyin Nail Kubalı'nın başkanlığında bazı Profesörlerden — ezcümle Ferit Hakkı Saymen, Mahmut Belik, Lütfi Duran, Nurullah Kunter, İlhan Postacıoğlu, Sahir Erman ve H. Kemal Elbir gibi — kurulu bir ekip tarafından kaleme alınan Türkiye'de Kanun hareketlerine dair notlarla katkıda bulunduğuna işaret etmeliyiz.

Yine milletlerarası faaliyetleri arasında Enstitümüzün, A.I.S.J. nin himayesi altında hazırlanan milletlerarası Hukuk Ansiklopedisine yazı kurulunun isteği üzerine Türk Hukuku maddesini yazan Prof. H. N. Kubalı ile Prof. B. Davran vasıtasıyla katılmış olduğunu belirtmemiz gerekir.

Bütün bu milletlerarası toplantılar arasında İstanbul, Lüksemburg ve Ankara 1955, 1959 ve 1966 tarihlerinde düzenlenen ve konusu Türkiyede İsviçre Medenî Kanununun iktibasısı olan toplantıların Türkiye açısından İsviçre Medenî Hukuk tarihinde özel bir yeri ve önemi vardır. Zira 1955 İstanbul Kollokyomunda müteaddid yabancı devletlerin en yetkili uzman kişileri, ilk defa olarak orijinal ve hemen hemen tek örnek olan bu tüm iktibasısı incelemişlerdir. Lüksemburg kollokyomunda, Türk ve İsviçre Hukukçuları uzun süredir arzu edilen ilk toplantılarını gerçekleştirmişler ve

28 İbid., s. 16-17, 1961.

29 Bkz. Travaux de l'Association Henri - Capitant, C. XVII, 1964.

30 Bkz. Ankara Hukuk Fakültesi yıllığı, Ankara Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Enstitüsü tarafından yayınlanmıştır, N. 6, 1966.

Ankara kollokyomunda bu toplantıyı yenilemişlerdir. Bu suretle ortak bir çevre de birleşerek ortak sorunlar üzerine eğilmek imkânını bulmuşlardır.

Mukayeseli Hukuk Enstitümüz, katıldığı, teşebbüs ettiği veya katkıda bulunduğu milletlerarası alandaki veya milletlerarası kapsamlı bütün bu faaliyetlerde, İstanbul Hukuk Fakültesinin desteğini görmüş ve bütün bu milletlerarası mukayeseli hukuk faaliyetlerinde Türk hukuk ilmini şerefle temsil eden İstanbul ve Ankara Hukuk Fakülteleri öğretim üyelerinin değerli yardımlarından yararlanmışır.

2 — Milletlerarası kapsamlı yayın faaliyeti :

Millî alanda Enstitümüzün yayın faaliyeti sadece malî imkânların yetersizliği dolayısıyla hemen hemen yok gibidir. 1957 yılındanberi “Mukayeseli Hukuk araştırmaları Dergisi” adında üç aylık bir dergi yayınlanmaktadır. Olağanüstü sebepler yüzünden yayını kesilen bu dergi 1967 yılında yeniden yayınlanmaya başlanmıştır. Enstitümüzün bu organı, ilk sayısının önsözünde ifade ettiğim aşağıdaki sebeplerle kurulmuştur :

“Bilindiği gibi, memleketimiz Tanzimattan beri “Garplılaşma”nın ve “Lâyıklaşma”nın icablarına her gün biraz daha iyi uymak cehti içindedir. Türk Cemiyetinin bu istikametlerde aşağı yukarı bir buçuk asır evvel başlamış olan tekâmülünün Atatürk İnkılâbı ile kaydettiği çok kuvvetli hamleye ve kazandığı bütünlüğe rağmen, müesseselerimizde ve bilhassa telâkkilerimizde ve metodlarımızda şuurlu ve salim bir garpçılık lehine, onunla çatışmayan millî hususiyetlerimizi korumak şartıyla, hâlâ devamlı ve itinalı ayarlamalar yapmak ihtiyacında bulunduğumuza kaniyiz.

Bu sebeple, ekseriya blok halindeki iktibaslarla ve çok defa seri halinde ve alelâcele yapılan kanunlarla ve mütemadî ve mütehalif tâdillerle teşekkül eden ve umumiyetle yaratıcı bir içtihat hareketinin yardımından, isabetli ve istikrarlı tatbikatın desteğinden mahrum bulunan Türk mevzu hukukunun, başka memleketler hukukuna ve muhtelif hukuk sistemlerine ve içtimaî bünyemize nazaran, yerini ve değerini tâyin etmek müstesna bir mâna ve ehemmiyet arzeder.

Dergimiz, bu yeri ve değeri dikkatle tâyine çalışırken Türk hukukunun, doktrin ve daha ziyade mevzuat, mahkeme içtihatları ve diğer sahalarındaki tatbikatı bakımlarından, bir taraftan garp hukukunun umumî ve müşterek prensiplerine, metodlarına ve yeni temayüllerine ve bu hukuk içinde mensup olduğu sisteme, nihayet kendi esaslarına uygunluk derecesini; diğer taraftan da millî karakterimize ve cemiyetimizin içtina-

bı imkânsız hususiyetlerine olduğu kadar yeni ilerleme ihtiyaçlarına in-tibak nisbetini ve binnetice memleketimizde tamamen garp hüviyetli bir millî hukukun teşekkül imkânlarını ve şartlarını araştıracaktır.

Bu maksatla hukukumuzu, yalnız mücerret ve şeklî kaideler bütü-nünden ibaret telâkki etmeyip, içtimaî muhitimizde yaptığı müsbet ve menfî tesirler, uyandırdığı reaksiyonlarla, canlı bir içtimaî realite olarak nazara alacak, onu daha ziyade her nevi aktüel tezahür'leri ile, mukaye-seli hukuk metodunu kullanarak aynı zamanda sosyolojik bir görüşle ve dâima tahlilî ve tenkidî bir tarzda tetkik edecek ve böylece nazariyatçılara olduğu gibi hukukumuzun teşekkülünde ve tatbikatında, her sahada ve her kademedede, salâhiyet ve mes'uliyet sahibi olanlara da faydalı müşahe-delerin tesbitine gayret edecektir.

Bu derginin sonunda, muhtevasının yabancı dilde bir özeti mevcuttur. Böylece dergi milletlerarası bir kapsam kazanmakta ve yabancı hukuk enstitülerinin ve kütüphanelerin ilgisine mazhar olmaktadır. "Les Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul" fakültemiz ve enstitümüzün, kaynak ve amacı itibariyle ortak bir milletlerarası yayını olarak kabul edilmelidir³¹. Enstitümüzün yayınları arasında İstanbul Hukuk Fakültesi Doçenti Bilge

31 1950 de, benim teşebbüsüm üzerine dekanlığım sırasında kurulan "Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul" ilk sayısındaki önsözünde işa-ret ettiğim gibi, 'herşeyden önce yabancı okurlarını Türk hukuk ha-yatının en önemli doktrin, içtihad ve örf ve âdet hareketlerinden ha-berdar etmek gayesini güdüyordu. İkinci olarak, Türk hukukçularına ilmî çalışmalarını diğer memleketlerdeki meslekdaşlarının bilgi ve de-ğerlendirmesine sunmak imkânı vermek istiyordu. Binaenaleyh, diğer alanlarda olduğu gibi hukuk alanında da uzun zaman eksikliğini duy-duğumuz, hem millî, hem de ilmî bir görevi gerçekleştirmeyi üzerine almış olacaktır.

Annales'ler, böylece mukayeseli hukukun hizmetinde yüklendik-leri görevleri şimdiye kadar şerefle yerine getirmişler ve yabancı ilim çevrelerinde haklı bir ün sağlamışlardır. Annales'lerde 1955 İstanbul, 1957 Şikago ve 1959 Lüksemburg Kollokyomu çalışmalarının yayınlan-ması, mukayeseli hukuka yapılan değerli katkılardır. Bu vesileyle An-nales'lerin muntazam ve mükemmel yayınlanmasında değerli hizmet-leri olan Prof. Charles Crozat'ya şükranlarımı bildirmeyi görev sayarım.

Aynı nitelikte faaliyetler arasında 1950 de yine benim teşebbüsüm üzerine, İstanbul Hukuk Fakültesince yayınlanan Emile Durkheim'in önce 1810 ilâ 1900 yılları arasında Bordeaux'da verilen ve Sorbonne'-da 1904, sonra 1912 de tekrarlanan "cours inedits" (yayınlanmamış ders-ler) ini, Sosyoloji dersleri :Örf ve Âdet ve Hukuk fiziği adıyla yayın-lanmasını saymak mümkündür.

Umar'ın Türk Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun mehazi Neuchâtel Hukuk Usulü Muhakemesi Kanununun uygulanması" İstanbul 1967 adlı eseri sayılmalıdır. Yine, halen İstanbul Hukuk Fakültesi Doçenti Saim Üstündağ ile Asistan Yavuz Alangoya'nın müştereken hazırlamakta oldukları Alman Medenî Usul Kanununun çevirisini belirtmek gerekir.

IV — TÜRKİYEDE MUKAYESELİ ARAŞTIRMALARIN BUGÜNKÜ DURUMU

Atatürk Devriminin insancıl milliyetçiliğinin, pragmatik gerçekçi karakteri ve İsviçre Medenî Kanununu kabul etmesiyle, 1926 yılından beri Türk hukuk düşüncesini yabancı gelişmelere açtığı ve şüphesiz, özellikle özel hukuk alanında mukayeseli araştırmaları canlandırdığı çok açıktır.

1960 devrimi de geleneksel özel hukuk alanındaki araştırmaları devam ettirip daha da canlandırmakla birlikte, bu araştırmaların sıklet merkezini, yarattığı geniş düşünce serbestisi ile kamu hukuku ve siyasa bilimler alanına kaydirmiştir. Bunun içindirki Türkiyede mukayeseli araştırmaların bugünkü durumu hakkında bir fikir vermek için, kısa fakat çok ilgi çekici olan, devrimi hemen izleyen devre üzerinde durmak bize uygun görünmektedir. Böylece 1960 dan sonraki yayınlanmış mukayeseli araştırmaları nazarı itibara alacak ve bir kaç kelime ile aşağıdaki şekilde özetlenebilecek en ilgi çekici niteliklerini belirleyeceğiz.

A — Özel Hukuk veya kamu hukuku alanına giren devrim sonrası mukayeseli hukuk araştırmaları yalnız pratik ve bilgi verici olmaktan çıkarak, çok daha spekülatif ve ilmi niteliğe bürünmektedir. Bunlardan bazıları esas amaç olarak mukayeseli hukukun veya mukayese metodunun açıklanmasını benimsemişlerdir. —ki bu husus daha önce mevcut olmayan bir durumdur. (Bkz. Bülent Davran, Mukayeseli Medeni Hukuk Dersleri, İstanbul Hukuk Fakültesi yayını 1968, 205 sayfa).

B — Bu araştırmalar önceki devredeki gibi yalnız Roma-Cermen hukuk sistemleri ile uğraşmamakta, Anglo-Saxon hukuk sistemleri için de aynı ilgiyi göstermektedir. Bu husus, aşağı yukarı bütün yeni araştırmalarda variddir.

C — Mukayeseli araştırmalar, konu olarak artık yalnız yabancı kanunları almakla kalmayıp, aynı şekilde ve bazen de daha fazla olarak yabancı ictihad ve doktrinlere yer vermektedirler. Bu husus, son yıllardaki araştırmalarda çok belirgindir.

D — Araştırmalar kamu hukuku ve siyasal bilimlerle ziyadesile meşgul olmaktadır. (Bkz. H. N. Kubalı, Esas Teşkilât Hukuku Dersleri, Genel Hükümler ve Siyasi Kurumlar, İstanbul Hukuk Fakültesi yayını, 1 Bası 1965, 2 Bası 1969, Aynı yazarın: Demokrasi ülkesinde, çeşitli İngiliz siyasi ve hukuki kurumları hakkında ufak monografi, İstanbul 1966); Tarık Zafer Tunaya, Siyasi Kurumlar ve Anayasa Hukuku, 2 Bası İstanbul 1969).

E — Araştırmalar marksist demokrasi ve üçüncü dünya ülkelerine özel bir dikkat göstermeye başlamışlardır. (T.Z. Tunaya, ibid. ve Mümtaz Soysal, Anayasa Hukukuna Giriş, Ankara Hukuk Fakültesi yayını 2. Bası 1969).

Bu açıdan devrim sonrası devrede çarpıcı olan husus klasik marksist eserlerin aşağı yukarı tamamının türkçeye çevrilmesi ve az veya çok marksizmden mülhem esinlenmiş bir çok araştırmaların mevcudiyetidir; bunlardan bazıları mukayeseli araştırmadır. Bunlarda, Türkiye'nin iktisadî siyasal ve sosyal problemlerini, bazı bakımlardan artık yanlış olduğu ortaya konulmuş ve diğer bazı bakımlardan ise tarih tarafından aşılmış ve esasen, radikal ve çabuk reformlar istemesine rağmen Türkiyenin yapısal problemlerine aynen uygulanması imkânı olmayan marksist kurallarla açıklamak ve bunlara çözüm getirmek gayretleri sezilmektedir.

Devrim sonrası devresinin mukayeseli araştırmalarının tam bir listesini vermek imkânı olmadığından, örnek olarak yalnız hukukî ve siyasî nitelikteki bazılarını saymakla yetinmek zorundayız:

ÖZEL HUKUK :

Monografiler :

AKSOY, Muammer : Mukayeseli Hukuk açısından karı koca mal rejimi ve Miras Hukuku ile bağı, Ankara 1964.

ANSAY, Tuğrul - DON Wallacezr : Introduction to Turkish law (İngilizce), Ankara 1963 (S.D.C. yayını).

ATAAY, Aytakin : Şahıslar Hukuku (türkçe) İstanbul 1966.

ESENER, Turan : Selâhiyete müstenid temsil, mukayeseli hukukta ve özellikle Türk ve İsviçre Borçlar Hukukunda (türkçe) Ankara 1961.

GÜRDOĞAN, Burhan : Contrôle de la Cour de Cassation sur le pouvoir d'appréciation du juge (Yargıtayın hakimın takdir yetkisini kontrolü fransızca) Ankara 1967, S.D.C. yayını.

İMRE, Zahit : Miras Hukuku (türkçe), 2. bası İstanbul 1968

- KANETİ, Selim : İsviçre federal mahkemesinin Borçlar Hukuku kararları. c. 1 ve II, 1955-64 yılları (türkçe) Ankara 1968 .
- KOCAYUSUFPAŞAOĞLU, Necip : Miras Hukukuna giriş (türkçe) 1. Kısım, İstanbul 1966.
- KOCAYUSUFPAŞAOĞLU, Necip : Güven nazariyesi karşısında Borç sözleşmelerinde Hata kavramı (türkçe) İstanbul 1969.
- ÖZSUNAY, Ergun : Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler, (türkçe) 2. bası İstanbul 1969.
- SUNGURBEY, İsmet : Kişisel hakların tapu kütüğüne şerhi, (türkçe) İstanbul 1963.
- TANDOĞAN, Haluk : Mukayeseli hukuk, hususiyle Türk - İsviçre ve Alman hukuku bakımından üçüncü şahsın zararının tazmini (türkçe) Ankara 1963.
- TANDOĞAN, Haluk : Réparation du préjudice moral en droit turc, réponse à un questionnaire présenté au Colloque du droit comparé (fransızca) (Türk hukukunda manevi zararın tazmini, mukayeseli hukuk kollokyomunda sunulan bir rapora cevap) Ankara 1969 (S.D.C. yayını).
- TEKİNAY, Sulhi : Destekten yoksun kalma tazminatı (türkçe) İstanbul 1963.
- UMAR, Bilge : Hukuk usulü muhakemeleri kanunumuzun mehazi Neuchâtel Kantonundaki tatbikatı (türkçe), İstanbul Üniversitesi mukayeseli Hukuk Enstitüsü yayını, İstanbul 1967.
- Tezler :**
- AKEV, S. Talat : Türk Hukukunda Kumar ve Bahis (türkçe) İstanbul 1964.
- ARAL, Vecdi : İnşaat (Üst) Hakkı (türkçe) İstanbul 1961.
- DURAL, Mustafa : El yazısı ile vasiyetname, Alman, İsviçre ve Avusturya hukukları ile karşılaştırmalı olarak (türkçe) İstanbul 1967.
- GİRİTLİOĞLU, Necla : Yayın sözleşmesi (türkçe), İstanbul 1967.
- İNAN, A. Naim : Türk Hukukunda ilân suretiyle yapılan vaadler, (türkçe) Ankara 1961
- KALPSÜZ Turgut : Ticari satışlarda ifa mahalli (türkçe) Ankara 1960.
- KANİTİ Salomon : Akdin ifa edilmediği def'i (türkçe) İstanbul 1962.
- KOCAYUSUFPAŞAOĞLU, Necip : Gayrimenkul satış vaadi (türkçe) İstanbul 1960.

ÖZSUNAY, Ergun : Türk hukukunda ve mukayeseli hukukta inançlı muameleler (türkçe) İstanbul 1968.

ÖZSUNAY, Ergun : Türk hukukunda ve mukayeseli hukukta zaruri geçit hakkı (türkçe) İstanbul 1968.

TUNÇOMAĞ, Kenan : Cezai şart (türkçe) İstanbul 1963.

ÜSTÜNDAĞ, Saim : Tapu kütüğünün tashihi davası (türkçe) İstanbul 1961.

KAMU HUKUKU :

Monografiler :

ALDIKAÇTI, Orhan : Modern demokrasilerde ve Türkiyede devlet başkanlığı (türkçe) İstanbul 1961.

ATAÖV, Türkkaya : Sovyetler Birliğinde Devlet İdaresi (türkçe) Ankara 1961.

BALKANLI, Remzi : Mukayeseli Basın ve propaganda (türkçe) 1961.

DAVER, Bülent : Siyasal Bilime giriş (türkçe) Ankara 1968.

DÖNMEZER, Sulhi : Basın Hukuku (türkçe) İstanbul 1968.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref : Alman, Fransız ve İtalyan ceza kanunları şerhi (türkçe) Ankara 1960.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref : Amerikada ve Türkiyede İdarenin kazai denetlenmesi (türkçe) Ankara 1961.

FARUK, Erem : Hümanist açıdan Türk Ceza Hukuku, Genel Hükümler (türkçe) 7. bası Ankara 1966.

ÖZBUDUN, Ergun : Parti disiplini (türkçe) Ankara 1968.

ÖZMEN, Selâhattin : Türkiyede ve Dünyada İktisadî Devlet Teşekkülleri (türkçe) Ankara 1967.

YÜCE, Tufan : Türk Alman Ceza Muhakemeleri Hukukunda Kanun yolları (türkçe) Ankara 1967.

TEZLER :

ARMAĞAN, Servet : Mahkememizde kazai murakabe sistemi İstanbul 1967 (türkçe).

TİKVEŞ, Özkan : Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda sinema filmlerinin sansürü, İstanbul 1968 (türkçe).

GÜRAN, Sait : İfade Hürriyeti üzerinde İdarenin yetkileri İstanbul 1969 (türkçe).

TANÖR, Bülent : Siyasî düşünce hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası İstanbul 1969 (türkçe).

S O N U Ç

Yukarıda söylediklerimizden çıkan sonuç, XIX. yüzyılın ilk yarısında kamu hukukunda başlayıp sonra özel hukuk alanına atılarak, bu alanda kısmi ve tedricen gelişen bir karakterden ziyade, İsviçre Medeni ve Borçlar Kanununun 1926 da tüm olarak iktibas ile genel ve devrimce bir nitelik taşıyan ve sosyolojik bakımdan bir medeniyetten diğerine geçiş olarak görünen İktibas olayının Türkiye için birinci derecede önemli bir olay olduğudur.

Çok önemli sarsılmaz nitelikteki bu olay, Türk Hukukunu geniş anlamda kanunlaştırma yolu ile geliştirerek yasama, uygulama ve doktrine yön vermiş ve genel olarak hukuk öğretiminin ve özel olarak mukayeseli hukukun ilerlemesini sağlamıştır.

Tarihi açıdan bakılınca, böylece her yerden daha fazla Türkiyede mukayeseli hukuk, siyasî ve iktisadî kurumların temeli olan hukuk üst yapısından başlayarak Türk toplumunun modernleştirilmesi ve lâyıkleştirilmesi fikrile dolu bir finalist gelişmeye sıkı sıkıya bağlıdır.

Büyük dost ve meslekdaşım Prof. Dr. René David'in dediği gibi "Hukukî insancılaştırma zaruri olarak mukayeseli hukukun temelindedir."³².

Bu gerçek Türkiye için dahada belirgindir, zira tekrar edeyim, Türkiye için mukayeseli hukuk yalnız bir hukukî hümanizm aracı olmayıp kısaca hümanizmin etkili unsurlarından biridir de; çünkü mukayeseli hukuk gerekli hukuk siyasetini belirterek ve hukukî kültürü sağlayarak Türk toplumunun bütünleşmesine hizmet etmiş ve etmektedir. Bunun içindirki mukayeseli hukukun bu görevinin bilincine vararak, kanun koyucu, hakimler, avukatlar ve hukuk profesörlerinin görevlerini yaparken mukayeseli hukuk faaliyeti gösterdikleri söylenebilir. Böylece başlangıçta yalnız bilgi edinme ve alıştırma aracı olan mukayeseli hukuk ve mukayese metodu, daha sonra bir intibak aracı ve nihayet İsviçre Medeni

32 Bkz. "Le droit comparé, enseignement de culture juridique" Revue internationale de Droit Comparé, 1950, N. 4, s. 683.

Kanununun iktibasından sonra Türk ictihad ve doktrininin çabaları ile hukukî bünye içindeki bir faktör haline gelmiştir³³.

Türk Hukuku bu üçüncü safhadadır ve burada mukayese metodu millî bünyede oluşmaya başlayan sentesiz aracı rolünü oynamaktadır.

33 Yargıtay, özellikle İctihadı Birleştirme Kararlarında, millî kanunların uygun bir yorumunu yapmak için çoğu zaman yabancı doktrin ve içtihadlara başvurmakta; hattâ bazen alt mahkemelere de yabancı kanun metinlerine ve şerhlerine başvurmayı tavsiye etmektedir.

Türk Danıştayını da aynı şekilde davranmakta ve özellikle kendisine geniş yargı yetkisi tanıyan 1925 kanunundan sonra Fransız Danıştay kararları ve Fransız İdare Hukuku doktrininden mülhem olmaktadır. Örnek olarak idarî sözleşmeler, kamu hizmetinde emprevizyon nazariyesi, şahsî kusur ile hizmet ayırımı ve nihayet idarî vesayete ilişkin hususlarda durum budur. Türk Anayasa Mahkemesi dahi, geniş surette mukayeseli metoddan yararlanmaktadır.

PROF. DR. H. NAİL KUBALI'NIN, 15 EKİM 1969 DA, "SOCIÉTÉ DE LEGISLATION COMPARÉE" DERNEĞİNİN 100 ÜNCÜ KURULUŞ YILI DOLAYISIYLA TERTİPLENEN MİLLETLERARASI MUKAYESELİ HUKUK HAFTASININ KAPANIŞ TOPLANTISINDA YAPTIĞI KONUŞMA* :

SAYIN BAŞKAN, AZİZ MESLEKDAŞLARIM,

Milletlerarası Mukayeseli Hukuk Haftası'nın bu kapanış toplantısında mukayeseli hukuk'un Türk hukukunun gelişmesindeki değerine ve önemine dikkati çekmek için söz alıyorum.

Zamanımızda hukuk'un genel gelişimi, yanılmıyorsam, iki özellik taşır : Bunlardan birincisi hukuk *kavramının genişlemesi*, ikincisi ise, *millî hukukların milletlerarası hukukla bütünleşmeye doğru gitmesidir*.

Gerçekten, hukuk kavramı o derecede genişlemektedir ki, hukuk ilmi ile diğer sosyal ve normatif ilimler arasındaki sınırlar gittikçe belirsizleşmektedir. Prof. René David, bunu değerli giriş raporunda gayet haklı olarak belirtti. Kanaatimce, hukuk kavramının genişlemesindeki birinci sebep hukukun, sosyolojik mânası ile, gittikçe *sosyalleşmesi* (= socialisation) dir. İkinci sebebi ise, hukukun düzenlemekle görevli olduğu kişisel ve kollektif ilişkiler arasındaki bağlılığın artması ve daha karmaşık bir hal almasıdır. Böylece hukuk daha fazla sosyalleşmekte, hattâ siyasileşmektedir. Bu gelişmenin değeri hakkında her hangi bir yargıda bulunmaksızın sadece bir müşahedeyi tesbit ediyorum. Bu müşahede tabii Devlet için de söz konusudur. Çünkü, Devlet de toplumla bir ve aynı olmakta, onunla kaynaşmaktadır. Fert de eski mutlak özerkliğinden çok şey kaybetmiş olmakla beraber, kişiliğini koruyarak sosyalleşmektedir. Hukuk'un bu gelişme süreci, kamu hukukunun hergün biraz daha artan bir önem kazanması, kamu hukuku alanını özel hukukun klâsik alanından ayırmanın bazen zorlaşması neticesini doğurmaktadır.

* Bu konuşma "Livre du centenaire de la Société de législation comparée", t. II, 1972, sh. 250-254 den alınmıştır.

Hakikatte millî hukukların çeşitlilik içinde birlik göstermesi demek olan bütünleşmesine gelince, bu bugüne kadar hukuk, iktisat ve maliye alanlarında ancak kısmen gerçekleşebilmiştir. Bu bütünleşmenin en tipik ve en yaygın örneğini, bildiğiniz gibi, *federalizm* vermektedir. Devlet egemenliğinin az çok devrini ve eski değerini kayp etmesi neticesini doğuran federalizmin daha fazla gelişmesi temenniye değer. Zira, kanaatimizce, federalizm, millî hukukların birleştirilmesine (= unification) yol açıcıdır. Gerçi millî hukukların birleştirilmesi henüz tam gerçekleşmekten uzak bulunuyorsa da bu, yalnız pratik gayelerle değil, aynı zamanda insanî gayelerle birleştirmeyi tam gerçekleştirmek için uğraşanları ümitsizliğe düşürmediği gibi, insanlığın ortak iyiliği için kapitalist ve sosyalist hukuk sistemleri arasında yakınlaşmayı isteyenlerin de ümidini kırılmamaktadır.

Hukuk kavramının genişlemesi ve millî hukukların bütünleşmesi olaylarının ilk bakışta mukayeseli hukukun önemini azaltacağı düşünülebilirse de, böyle bir düşünce kanaatimizce yersizdir. Bilâkis bu gelişmeler mukayeseli hukukun önemini artıracaktır. Çünkü hukuk kavramının genişlemesi ile mukayeseli hukuk diğer sosyal bilimlerin verileri ile zenginleşmekte, daha kavrayıcı ve realist olmaktadır. Diğer yönden, mukayeseli hukuk metodunun uygulanma alanı genişlemektedir. Böylece farklı sosyal ve ekonomik sistemlere sahip memleketlerin hukukları arasında mukayese yapmak imkânı, hattâ zarureti doğmaktadır.

Millî hukukların bütünleşmesi de mukayeseli hukukun önemini artırmaktadır. Çünkü her memleketin millî hukukuna ayrılan alanlara saygı gösterilmekle beraber, ortaya bir takım yeni mukayeseli hukuk problemlerinin çıkmasına yol açmaktadır. Bütün bunların doğuracağı neticeler mukayeseli hukukçular için çok ilgi çekicidir.

Mukayeseli hukukçular için ilginç bir gelişme de, millî hukukların bütünleşmesine paralel olarak ya kapitalist, ya da sosyalist hukuk sistemlerine bağlı yeni hukuk sistemlerinin ortaya çıkmasıdır. Bu yeni ve bağlı hukuk sistemleri, tahmin edileceği gibi, az gelişmiş veya *Üçüncü Dünya* denilen memleketlerin hukuk sistemleridir. Bu da mukayeseli hukukun önemini artıran ve mukayeseli hukuk metodunun uygulanma alanını genişleten sebeplerden biridir.

*

**

Mukayeseli Hukukun öneminin artması ve mukayeseli hukuk anlayışındaki değişiklik ile ilgili bu genel düşüncelerden sonra mukayeseli

hukukun Türkiye için özel bir önem ve değer taşımasının sebebi üzerinde kısaca durmak isterim :

Bir intikal döneminde bulunan Türkiye, hâlâ az gelişmiş bir memleket olmasına rağmen, gelişmiş memleketlerle az gelişmiş memleketler arasında bir çeşit ortalama yerdedir. Fakat, Batı Avrupa hukuk sistemine mensup olan hukuku ile Üçüncü Dünya memleketlerine bağlı hukuk sistemlerinden ayrılmakta, daha ziyade gelişmiş memleketlere yakın bulunmaktadır. Türkiye'nin, paradoksal görünen bu durumu, az gelişmiş veya gelişmekte olan bir memleket niteliğini gösterdiği halde onların çoğundan farklı olmasından ileri gelmektedir. Bu itibarla, Türkiye'nin hukuk, sosyal, politik ve ekonomik problemlerine, bazılarının yaptığı gibi, kelimenin tam mânası ile Üçüncü Dünya memleketleri için geçerli olan, çözüm şekillerinin uygulanmak istenmesi hâtalıdır. Türkiye'nin daha ziyade sosyo - ekonomik alt yapısı ile hukukî ve siyasî üst yapısının intibaksızlığından doğan ve Türk aydınlarını meşgûl eden problemleri özel çözümlere ihtiyaç gösterir.

Türkiye, hiç şüphesiz, bir çok bakımlardan henüz az gelişmiş bir memleket olmakla beraber, Üçüncü Dünya memleketlerinden farklı sosyo - ekonomik bir yapıya, hayli eski bir demokrasi tecrübesine sahiptir, ve XVIII. Asrın ortalarından beri, jeo - politik durumundan dolayı, Avrupa'nın maddî ve manevî etkilerine açılmış olan bağımsız bir İmparatorluğun halefidir.

Bütün bunlar Türkiye'nin 1926'da İsviçre Medenî Kanunu ile Borçlar Kanununu kabul etmekte gösterdiği kararlılığı ve kolaylığı izah eder. Bu kanunların iktibas sırasında, Türkiye ile Avrupa arasındaki eski bağları gözden kaçıran ve Türk hukukundaki Batılılaşmaya ve lâyıklaşmaya başka bir deyişle, modernleşme hareketine yeteri kadar vakıf olmayanları hayrete düşüren bu büyük iktibas olayı hakikatta eski bir oluşumun işareti ve zarurî olmasa da tabii neticesi idi. Zira, Türkiye'de asırlardan beri yazılı ve teamülî mahiyette millî ve lâik bir kamu hukuku uygulanmakta idi. 1926'ya kadar yalnız Aile Hukuku ile Miras Hukuku, İslâm Hukukunun çökmeye mahkûm son kalıntıları idi.

Buna karşılık, Türk hukukunun Batı Avrupa memleketleri hukukları karşısındaki özelliğini, İsviçre Medenî Kanununun iktibas ile özel hukuk alanında Roma-Cermen hukuk ailesine kesinlikle katılmış olmasına rağmen, —kamu hukuk alanındaki katılımı XIX. Asrın yarılarında olmuştur— kabul ettiği hukuku *temsîl etme ve millîleştirme* çabaları içinde bulunmaktadır. Türk hukukuna bu açıdan baktığımız zaman şu aşamalardan

geçtiğini görürüz: 1) XIX. Asrın birinci yarısında kamu hukuku alanında başlayan ve ikinci yarısında özel hukuk alanında devam eden ve Medenî Kanununun iktibasına kadar uzanan Batı kanunlarını alma aşaması. 2) Avrupa ve özellikle Fransız hukuk mevzuatına vukuf ve ona alışma aşaması. Birinci aşama ile birlikte görülen bu aşamada 1870'de Adalet Bakanlığında yabancı mevzuat kurlarının yapıldığı ve hukuk öğretimi programlarına yabancı mevzuat, Avrupa medenî hukukları ve nihayet medenî mukayeseli hukuk derslerinin konduğu görülüyor. 3) Batı hukukuna intibak ve onu temsil aşaması. Türk hukuku şimdi bu aşamadır. Bu son aşama genişlemiş hukuk kavramına dayanan mukayeseli hukukun Türkiye için müstesna değerini ve önemini gösterir.

Eminim ki, bu mânada anlaşılan mukayeseli hukuk Türk hukukcularına geniş bir hukuk kültürü sağlamak suretiyle hızla gelişme halinde bulunan Türk toplumunun gerekleri ile Batı kökenli hukuk mevzuatı arasında başlayan sentezin gerçekleşmesine daha etkili bir surette yardım edecektir. Türkiyede Kanun koyucu, hâkimler, Avukatlar ve hukuk Profesörleri millî bir hukukun yaratılması görevi ile karşı karşıyadırlar. Esasen bu kişiler görevlerinin şuuruna gittikçe daha fazla sahip olarak bu şerefli görevi memleketlerinin ve ilmin icaplarını gözönünde tutarak bir taraftan Türkiyenin benimsediği hukuk sisteminin prensiplerine, diğer taraftan "Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve Başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir" diyen Anayasanın temel ruhuna titizlikle riayet ederek bu görevi yerine getirmeye çalışmaktadırlar ve hiç şüphe yok ki Türk hukukundaki bu intibak ve temsil görevinin ifasına insan kişiliğine ve sosyal adalete saygı duygusu ile dolu olarak katılırken devamlı surette mukayeseli hukuk çalışmaları da yapıyorlar demektir. Çünkü imkânları ölçüsünde mevzuatı, mahkeme içtihatlarını ve yabancı doktrinleri yalnız bir tecesüsün tatmini için değil, aynı zamanda Türk hukukunun gelişmesine faydalı sonuçları ve dersleri çıkarmak için incelemektedirler. Parlamentonun çalışmaları, Danıştay ve Yargıtayın kararları ve 1962 denberi 1961 Anayasası ile kurulan Anayasa Mahkemesinin kararları bunu göstermektedir. Türk Yargıtayı içtihatları birleştirme kararlarının bir çoğunda mehzaz kanunlarından ve şerhlerinden faydalanmayı alt mahkemelerine tavsiye etmektedir. Avukatların dâva dosyalarında ve özellikle hukuk Fakültesindeki derslerde ve pratik çalışmalarda mukayeseli hukuk metodunun en geniş şekilde uygulandığını görmekteyiz.

Konuşmamı bitirirken, Dünyada ilk mukayeseli hukuk kuruluşu olan Fransız Mukayeseli Mevzuat Derneğinin 100. Yıl Dönümü münasebeti ile

tertiplenen bu milletlerarası mukayeseli hukuk haftasının çok mükemmel şekilde hazırlanmasından dolayı Derneğin değerli Başkanı M. Marc Ancel ile Genel Sekreteri Profesör Roland Drago'yu ve yardımcılarını hararetle tebrik etmek isterim ve İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü ve kendi adıma gösterilen büyük misafirperverliğinden dolayı derin teşekkürlerimi ifade etmeyi zevkli bir vazife bilirim.